

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2016. godina. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund) i nije obavezujući za Sud. Više informacija može se pronaći u punoj izjavi o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2016. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2016. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document

VELIKO VIJEĆE

PREDMET PARRILLO PROTIV ITALIJE

(Predstavka br. 46470/11)

PRESUDA

STRAZBUR

27. avgust 2015. godine.

Ova presuda je pravosnažna ali može biti predmet redaktorskih izmjena.

U predmetu Parrillo protiv Italije

Evropski sud za ljudska prava zasijedajući u Velikom vijeću u sastavu

Dean Spielmann, *Predsjednik,*

Josep Casadevall,

Guido Raimondi,

Mark Villiger,

Isabelle Berro,

Ineta Ziemele,

George Nicolaou,

András Sajó,

Ann Power-Forde,

Nebojša Vučinić,

Ganna Yudkivska,

Vincent A. De Gaetano,

Julia Laffranque,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Helen Keller,

Faris Vehabović,

Dmitry Dedov, *sudije,*

i Johan Callewaert, *Zamjenik sekretara Velikog vijeća,*

Nakon vijećanja na zatvorenoj sjednici dana 18. juna 2014. godine i 22. aprila 2015. godine izriče sljedeću presudu koja je usvojena 22. aprila 2015. godine:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 46470/11) protiv Republike Italije koju je 26. jula 2011. godine Sudu po članu 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) podnijela državljanka Italije, g-đa Adelina Parrillo (u daljem tekstu: podnositeljka predstavke).

2. Podnositeljku predstavke zastupali su g. Nicolò Paoletti, g-đa Claudia Sartori i g-đa Natalia Paoletti, advokati sa praksom u Rimu. Italijansku Vladu (u daljem tekstu: Vlada) zastupali su njeni ko-zastupnici, g-đa Paola Accardo i g. Gianluca Mauro Pellegrini.

3. Podnositeljka predstavke navela je, naročito, da zabrana po članu 13 Zakona br. 40 od 19. februara 2004. godine na doniranje za naučna istraživanja embriona začetih kroz medicinski pomognutu reprodukciju nije bila spojiva sa njenim pravom na poštovanje njenog privatnog života i njenim pravom na mirno uživanje imovine koje se jemči članom 8 Konvencije i članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Ona se takođe žalila na povredu slobode izražavanja koja se jemči po članu 10 Konvencije, čiji je temeljni aspekt, po njenom podnesku bilo naučno istraživanje.

4. Predstavka je dodijeljena Drugom odjeljenju Suda (pravilo 52 stav 1 Poslovnika Suda)

5. Dana 28. maja 2013. godine o pritužbama po članu 8 Konvencije i članu 1 Protokola br. 1 Konvencije obaviještena je Vlada, a ostatak predstavke proglašen je neprihvatljivim.

6. Dana 28. januara 2014. godine Vijeće Drugog odjeljenja, u sastavu sudije Işıl Karakaş, Predsjednik, Guido Raimondi, Peer Lorenzen, Dragoljub Popović, Andrés Sajó, Nebojša Vučinić i Paulo Pinto, sudije, te Stanley Naismith, Sekretar Odjeljenja, ustupili su svoju nadležnost Velikom vijeću, pri čemu se nijedna strana nije protivila tom ustupanju (član 30 Konvencije i pravilo 72).

7. Sastav Velikog vijeća određen je prema odredbama člana 26 stavovi 4 i 5 Konvencije i Pravilu 24.

8. Podnositeljka predstavke i Vlada su zatim podnijeli svoja pisana zapažanja o prihvatljivosti i meritumu predstavke.

9. Evropski centar za pravo i pravdu (u daljem tekstu: ECLJ), udruženja Movimento per la vita, Scienza e vita, Forum delle associazioni familiari, Luca Coscioni, Amica Cicogna Onlus, L'altra cicogna Onlus, Cerco bimbo, VOX - Osservatorio italiano sui Diritti, SIFES-Društvo za plodnost, sterilitet i reproduktivnu medicinu i Cittadinanzattiva i četrdeset i šest poslanika u Parlamentu Italije dobili su dopuštenje da se umiješaju u pisanom postupku (član 36 stav 2 Konvencije i pravilo 44 stav 3).

10. Rasprava je održana javno u Zgradi ljudskih prava u Strazburu dana 18. juna 2014. godine (pravilo 59 stav 3).

Pred Sud su istupili:

- (a) *za Vladu* g-đa P. ACCARDO,
g. G. MAURO PELLEGRINI, *ko-zastupnici*,
g-đa A. MORRESI, članica Nacionalnog komiteta za bioetiku i profesor fizičke hemije na Katedri za hemiju, biologiju i biotehnologiju, Univerziteta u Perudi,
g-đa D. FEHILY, inspektorica i tehnička savjetnica u Nacionalnom centru za transplantacije, Rim *Savjetnici*;
- (b) *za podnositeljku predstavke*
g. N. PAOLETTI,
g-đa C. SARTORI,
g-đa N. PAOLETTI, advokati, *Branilac*;
g. M. DE LUCA, profesor biohemije i direktor Centra za regenerativnu medicinu "Stefano Ferrari", Univerzitet Modene i Reggio Emilia *Savjetnik*.

Sud je saslušao obraćanja g-đe P. Accardo, g-đe A. Morresi, g. N. Paoletti, g. M. De Luca i g-đe C. Sartori, i odgovore na pitanja sudija g-đe P. Accardo, g. G. Mauro Pellegrini, g. M. De Luca, g-đe N. Paoletti i g. N. Paoletti

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

11. Podnositeljka predstavke rođena je 1954. godine u Rimu gdje i živi.

12. Tokom 2002. godine ona je morala da pribjegne tehnikama pomognute reprodukcije, da se podvrgne *in vitro* oplodnji (u dlajem tekstu: IVF) sa svojim partnerom u Centru za reproduktivnu medicinu u Evropskoj bolnici (u daljem tekstu: Centar) u Rimu. Pet embriona koji su dobijeni kroz IVF liječenje stavljeni su u krioprezervaciju

13. Prije nego su se embrioni mogli usaditi u matericu partner podnositeljke predstavke preminuo je 12. novembra 2003. godine u bombaškom napadu u Nasiriji (u Iraku) dok je izvještavao iz tog rata.

14. Nakon što je odlučila da ne usadi embrione, podnositeljka predstavke tražila je da ih donira za svrhe naučnog istraživanja i da tako doprinese promovisanju napretka u liječenju teško izlječivih bolesti.

15. Prema informacijama datim na raspravi pred Velikim Vijećem, podnositeljka predstavke niz puta je usmeno iznijela zahtjeve da se embrioni puste iz centra gdje su bili pohranjeni.

16. U dopisu od 14. decembra 2011. godine podnositeljka predstavke tražila je od direktora centra da pusti pet krioprezerviranih embriona tako da se oni mogu koristiti za istraživanje matičnih ćelija. Direktor je odbio to da učini navodeći kao osnov da je ta vrsta istraživanja zabranjena i kažnjiva kao krivično djelo u Italiji po članu 13 Zakona br. 40 od 19. februara 2004. godine ("Zakon br. 40/2004").

17. Predmetni embrioni su u ovom trenutku pohranjeni u kriogenoj banci za skladištenje u centru gdje se vrši IVF liječenje.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Zakon br. 40 od 19. februara 2004. godine, na snazi od 10. marta 2004. godine ("Pravila koja uređuju medicinski pomognutu oplodnju")

Član 1 - Svrha

"1. Da bi se riješili reproduktivni problemi do kojih dolazi usljed ljudskog steriliteta ili neplodnosti, može se pribjeći medicinski pomognutoj reprodukciji u uslovima i po proceduri koji su predviđeni zakonom kojima se garantuju prava svih uključenih lica, uključujući i ona koja su na taj način začeta."

Član 5 - Uslovi pristupa

"... (samo) parovi (sastavljeni od lica) koja su dostigla punoljetstvo, suprotnog su pola, u braku su ili nevjenčanoj zajednici, u reproduktivnom su dobu i živa, mogu da pribjegnju tehnikama pomognute reprodukcije."

Član 13 - Eksperimenti na ljudskim embrionima "Eksperimenti

na ljudskim embrionima se zabranjuju.

2. Klinička i iskustvena istraživanja na ljudskim embrionima ovlašćuju se samo pod uslovom da se vrše isključivo za terapeutske ili dijagnostičke svrhe sa ciljem zaštite zdravaja i razvoja embriona i da ne postoje alternativne metode.

...

4. Svako ko povrijedi zabranu predviđenu stavom 1 može biti osuđen na kaznu zatvora od dvije do šest godina i na novčanu kaznu od 50.000 do 150.000 eura. ...

5. Svakom zdravstvenom radniku osuđenom za krivično djelo predviđeno ovim članom izriče se zabrana obavljanja profesije u periodu od jedne do tri godine."

Član 14 - Ograničenja primjene tehnologije na embrione

"1. Krioprezervacija ili uništavanje embriona se zabranjuje, bez obzira na odredbe Zakona 194 od 22. maja 1978. godine (pravila o socijalnoj zaštiti materinstva i dobrovoljnom prekidu trudnoće).

2. Tehnike proizvodnje embriona ne smiju dovesti do stvaranja većeg broja embriona nego što je to strogo propisano za jedno i istovremeno usađivanje i ni u kakvim okolnostima ne smije se stvarati više od tri embriona.

3. Kada embrioni ne mogu da se usade u uterus iz razloga teške i dokazane više sile koja utiče na stanje žene o kojoj je riječ i koja se nije mogla predvidjeti u vrijeme oplodnje, ovlastiće se krioprezervacija embriona do datuma prenošenja, koje će se obaviti čim bude moguće."

18. Presudom br. 151 od 1. aprila 2009. godine (v. stavove 29-31 ove presude), Ustavni sud proglasio je neustavnim odredbe člana 14(2) Zakona br 40/2004 prema kojoj tehnike proizvodnje embriona ne smiju dovesti do stvaranja većeg broja embriona nego što je to strogo propisano za jedno i istovremeno usađivanje i ni u kakvim okolnostima ne smije se stvarati više od tri embriona. Takođe se neustavnim proglašavačlan 14 (3) na osnovu toga da on ne predviđa da prenos embriona treba da se izvrši bez ugrožavanja zdravlja žene.

B. Mišljenje Nacionalnog komiteta za bioetiku o usvajanju radi rođenja ("ADP") (18. novembar 2005. godine)

19. Nakon donošenja Zakona br. 40/2004, Nacionalni komitet za bioetiku ispitao je pitanje sudbine napuštenih krioprezerviranih embriona, Zakon nije uveo nijednu konkretnu odredbu u ovom smislu, već je implicitno zabranio korišćenje viška embriona za naučno istraživanje.

20. U vezi sa tim Komitet je donio mišljenje u korist "usvojenja radi rođenja", prakse koja omogućava da par ili žena usvoje višak embriona za usađivanje i tako omogućuje da se predmetni embrioni koriste za svrhe njihovog oživljavanja i začinjanja porodice.

C. Uredba Ministarstva zdravlja od 11. aprila 2008. godine ("Obrazloženje o pomognutoj reprodukciji")

"... Krioprezervacija embriona ... Dvije su kategorije embriona koje mogu ući u/ proces krioprezervacije: prvi su embrioni koji čekaju na usađivanje, uključujući one koji su krioprezervirani prije stupanja na snagu Zakona br. 40 iz 2004. godie; drugi su embrioni za koje je verifikovano da su napušteni..."

D. Završni izvještaj "Studijske komisije za embrione" od 8. januara 2010. godine

21. Uredbom od 25. juna 2009. godine Ministarstvo zdravlja imenovalo je Studijsku komisiju za embrione koji su pohranjeni u krioprezerviranoj formi u centrima za pomognutu reprodukciju. Sljedeći pasus iz završnog izvještaja te komisije, usvojen je većinom glasova 8. januara 2010. godine:

"Zakonska zabrana uništenja embriona treba da se shvati kao zabrana prekidanja krioprezervacije osim u dva slučaja: kada odmrznuti embrion može da se usadi u matericu majke ili druge žene koja je voljna da se to učini; ili kada se može medicinski verifikovati prirodna smrt ili trajni gubitak vitalnosti embriona kao organizma. U kontekstu sadašnjih(naučnih) saznanja, životna održivost embriona ne može da se verifikuje ukoliko embrion nije odmrznut, čime se stvara paradoksalna situacija, u kojoj, kada se otopi, embrion ne može da se zamrzne drugi put, i ukoliko se odmah ne usadi u matericu neizbježno nastupa smrt. Otuda rigoristički stav prema zamrznutim embrionima koji se pohranjuju na neograničeno dug period. Međutim, može se pretpostaviti da će napredak u naučnim istraživanjima omogućiti da se odrede kriterijumi i metode za dijagnostikovanje smrti, ili u svakom slučaju gubitka vitalnosti krioprezerviranih embriona. Stoga će biti moguće prevazići sadašnji pravno neizbježan paradoks potencijalno neograničene krioprezervacije. U očekivanju tih rezultata ponovo treba potvrditi da se ne može ignorisati eksplicitna zabrana po članu 14 Zakona

br. 40 iz 2004. godine o uništenju embriona, uključujući i zamrznute embrione. To nije sve, jer što se tiče sudbine viška embriona, priređivači Zakona br. 40 odlučili su se za njihovo pohranjivanje, a ne za njihovo uništenje i tako su uspostavili princip da njih treba držati u životu čak i ako je njihova sudbina nesigurna."

E. Ustav Republike Italije

22. Relevantni članovi Ustava glase:

Član 9

"Republika promovira razvoj kulture i naučnih i tehničkih istraživanja. ..."

Član 32

"Republika štiti zdravlje kao temeljno pravo pojedinca i kao kolektivni interes. ..."

Član 117

"Zakonodavnu vlast vrši Država i Regioni u skladu sa Ustavom i ograničenjima koja potiču iz ravnog poretka Zajednice i iz međunarodnih obaveza." ..."

F. Presude Ustavnog suda br. 348 i 349 od 24. oktobra 2007. godine

23. Ove presude bave se pitanjima koja je pokrenuo Kasacioni sud i Apelacioni sud, a vezana su za usaglašenost Zakonodavne uredbe br. 333 od 11. jula 1992. godine o kriterijumima za obračun naknade za eksproprijaciju sa Ustavom i članom 6 stav 1 Konvencije i članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Ove presude uzimaju u obzir presudu Velikog vijeća suda u predmetu *Scordino protiv Italije (br. 1)* ([GC], br. 36813/97, ECHR 2006-V).

24. U ovim presudama nakon ponavljanja obaveza zakonodavnog tijela da postupi u skladu sa međunarodnim obavezama (član 117 Ustava), Ustavni sud definisao je mjesto koje je dodijeljeno Konvenciji o ljudskim pravima u italijanskom pravnom sistemu. Tu se navodi da je ona u sredini, između redovnog zakona i Ustava. Ustavni sud takođe je naveo da su niži sudovi morali da tumače pravila domaćeg prava na način koji je u skladu sa Konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Suda (v. presudu br. 349, stav 26, stavka 6.2) i da kada je takvo tumačenje bilo nemoguće ili kada su niži sudovi sumnjali u kompatibilnost domaćeg prava sa Konvencijom oni su morali da pokrenu pitanje ustavnosti pred Ustavnim sudom.

25. Relevantni segmenti presude br. 348 od 24. oktobra 2007. godine glase:

"4.2. ... Neophodno je definisati rang i ulogu odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima kako bi se u kontekstu člana 117 Ustava utvrdilo kakav je njihov uticaj na italijanski pravni poredak.

...

4.3. Iako s jedne strane (ove odredbe) dopunjavaju zaštitu osnovnih prava i stoga dopunjavaju vrijednosti i temeljne principe koji se štite i samim italijanskim Ustavom, s druge strane one zadržavaju svoj formalni status kao jednostavni izvori redovnog prava. ...

Danas je Ustavni sud pozvan da pojasni normativno i institucionalno pitanje (pomenuto gore u tekstu), koje ima značajne praktične implikacije za svakodnevni rad pravnika. ...

Redovni sudovi nemaju ovlašćenje da stave van snage redovne propise koji su u sukobu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, pošto navodna nespojivost između njih pokreće pitanje ustavnosti u vezi sa mogućim kršenjem člana 117 stav 1 Ustava i (na taj način) ulazi u okvire isključive nadležnosti Ustavnog suda. ...

4.5. Princip pohranjen u članu 117 stav 1 Ustava postaje operativan u praski samo ako se propisno preciziraju "obaveze po međunarodnom pravu" koje obavezuju zakonodavstvo Države i Regiona. ...

4.6. U poređenju sa drugim ugovorima u međunarodnom pravu, Evropska konvencija o ljudskim pravima ima posebnu karakteristiku da je uspostavila nadležnost suda, Evropskog suda za ljudska prava, kome je dodijeljena uloga da tumači odredbe Konvencije. Član 32 stav 1 (Konvencije) glasi: "Nadležnost Suda se proteže na sve predmete koji se tiču tumačenja i primjene ove Konvencije i protokola uz nju, a koji su mu upućeni na osnovu članova 33, 34, 46 i 47."

Pošto pravne odredbe dobijaju značenje (*vivono*) kroz tumačenje koje im daju pravni praktičari, a na prvom mjestu sudovi, prirodna posljedica člana 32 stav 1 Konvencije jeste da međunarodne pravne obaveze koje je preuzela Italija potpisivanjem i ratifikacijom Evropske konvencije o ljudskim pravima obuhvataju dužnost da se sopstveno zakonodavstvo uskladi sa odredbama Konvencije u skladu sa značenjem koje im daje Evropski sud za ljudska prava, koji je posebno uveden da tumači i primjenjuje te odredbe. Stoga nije tačno govoriti o jurisdikcionoj nadležnosti koja funkcioniše uz nadležnost italijanskih sudova, već o vrhovnoj ulozi tumačenja koju su države potpisnice priznale Evropskom sudu, doprinoseći na taj način njihovim obavezama po međunarodnom pravu u toj konkretnoj oblasti.

4.7. Iz navedenog ne treba zaključiti da odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima, kako ih tumači sud u Strazburu, imaju snagu ustavnog zakona i tako izbjegavaju pomnoj analizi ovog suda kada je u pitanju njihov ustavni legitimitet. Upravo zbog toga predmetne odredbe dopunjavaju ustavne principe, dok u isto vrijeme ostaju nižeg ranga, tj. potrebno je da budu u skladu sa Ustavom... .

Pošto, kako je gore navedeno, odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima dobijaju značenje kroz tumačenje koje im daje Evropski sud, pomna analiza njihove ustavnosti mora da uzme u obzir norme koje rezultiraju iz tog tumačenja, a ne predmetne odredbe same po sebi. Štaviše, presude Suda u Strazburu nisu bezuslovno obavezujuće za svrhe ispitivanja ustavnosti domaćeg prava. Ta revizija mora uvijek da predstavlja uspostavljanje ravnoteže između ograničenja koje nastaje zbog obaveza u oblasti međunarodnog prava, izrečenih članom 117 stav 1 Ustava i ustavom zaštićenih interesa pohranjenih u drugim članovima Ustava. ...

5. U kontekstu metodoloških principa izloženih ranije u tekstu, ustavna revizija koju je tražio sud koji je uputio zahtjev mora se sprovesti na takav način da se u njoj potvrdi: a) da li postoji stvarni i kroz tumačenje nerješiv sukob između domaćih odredbi o kojima je riječ i odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima, kako je tumači Evropski sud, koja se smatra izvorom koji dopunjava ustavne principe sadržane u članu 117 stav 1; i b) da li odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima koje integrišu taj princip, shvaćene u skladu sa tim kako ih tumači (Evropski) Sud, jesu kompatibilne sa italijanskim ustavnim poretkom. ...”

26. Relevantni segmenti presude br. 349 od 24. oktobra 2007. godine glase:

"6.2. ... (Princip predviđen) u članu 117 stav 1 Ustava (ne znači) da odredbe predviđene međunarodnim sporazumima i implementirane redovnim zakonodavstvom, kao što je slučaj sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima, moraju da se smatraju odredbama koje imaju ustavni status. Pošto predmetni ustavni princip uvodi obavezu zakonodavnom tijelu da postupa u skladu sa tim odredbama, svaka domaća odredba koja nije spojiva sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, a time i sa "međunarodnim pravnim obavezama" pomenutim u članu 117 stav 1 *ipso facto* predstavljaju ovaj ustavni princip. Član 117 stav 1 u krajnjem upućuje na odredbe Konvencije koje mogu biti relevantne u nekom konkretnom slučaju, dajući život (*dà vita*) i materijalni sadržaj obavezama po međunarodnom pravu na koje se generalno poziva i ustavnom principu koji leži u osnovi, koji su takvi da se generalno klasifikuju kao "međusloj odredbi" i koji sa svoje strane jesu revidirani u smislu provjere jesu li u skladu sa Ustavom, kako će se dalje u tekstu obrazložiti.

Slijedi da je stvar redovnih sudova da tumači domaće pravo u skladu sa predmetnim međunarodnim zakonskim odredbama. Kada to nije moguće, ili kada sud ima sumnje u kompatibilnost domaćeg prava sa ovim "međuslojem odredbi" Konvencije, on mora postaviti pitanje ustavnosti pred Ustavnim sudom u kontekstu člana 117 stav 1 Konvencije...

Kada je riječ o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, mora se u obzir uzeti posebna priroda ove Konvencije u odnosu na druge međunarodne sporazume pošto ona ide dalje od pukog navođenja recipročnih prava i dužnosti država potpisnica. Ona stvara sistem za jednoobraznu zaštitu osnovnih prava. Primjena i tumačenje tog sistema prirodno je u prvom stepenu stvar sudova država

potpisnica, koji su redovni sudovi u odnosu na pravo po Konvenciji. Krajnju jednoobraznost u primjeni, sa druge strane, garantuje centralizovano tumačenje Evropske konvencije o ljudskim pravima - što je zadatak dodijeljen Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, koji ima posljednju riječ i nadležnosti koja "se proteže na sve predmete koji se tiču tumačenja i primjene ove Konvencije i protokola uz nju, a koji su mu upućeni" (član 32 stav 1 Konvencije). ...

Ustavni sud i Sud u Strazburu u krajnjem imaju različite uloge, iako imaju isti cilj - da zaštite što djelotvornije osnovna prava. Tumačenje Rimske konvencije i protokola stvar je Suda u Strazburu koji jemči primjenu jednoobraznog nivoa zaštite u svim državama potpisnicama.

Međutim, kada se javi pitanje pred Ustavnim sudom vezano za ustavnost odredbe domaćeg prava u kontekstu člana 117 stav 1 Ustava u odnosu na nespojivost sa jednom ili više odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima, koje je nepremostivo kroz tumačenje, obaveza je ovog suda da odredi da li zaista postoji nespojivost i (ako se utvrdi da postoji) da verifikuje da li stvarne odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima, kako ih tumači Sud u Strazburu, garantuju zaštitu osnovnih prava koja je barem ekvivalentna nivou koji se jemči u Ustavu Italije.

Za to nije potrebna ocjena tumačenja Suda u Strazburu odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima... već verifikacija da li je ta odredba, kako je tumači sud kome su države potpisnice izričito dale taj zadatak, spojiva sa relevantnim odredbama ustava. Shodno tome, prava ravnoteža će se postići između dužnosti koju uvodi Ustav da se garantuje poštovanje međunarodnih obaveza i potrebe da se spriječi da to dovede do povrede samog Ustava."

G. Sudska praksa Ustavnog suda

1. Naredba Ustavnog suda br. 396 od 24. oktobra 2006. godine

27. U ovoj naredbi Ustavni sud proglasio je neprihvatljivim pitanje ustavnosti koje je pokrenuo Sud iz Kaljarija (Cagliari) u odnosu na član 13 Zakona br. 40/2004, kojim se brani upotreba dijagoze prije usađivanja embriona u matericu.
28. U odluci je tako Ustavni sud konstatovao da se sud koji je uputio pitanje na međupresudu ograničio samo na pokretanje pitanja ustavnosti člana 13 Zakona br. 40/2004, dok su, prema zahtjevu za međupresudu, ostale odredbe istog Zakona imale takođe efekat dijagnoze prije usađivanja embrional u matericu, naročito član 14(3).

2. Presuda Ustavnog suda br. 151 od 1. aprila 2009. godine

29. Ova se presuda odnosi na ustavnost odredbi člana 14 stav 2 i člana 14 stav 3 Zakona br. 40/2004, koje predviđaju stvaranje ograničenog broja embriona (maksimalno tri) i obavezu da se oni istovremeno usade, te zabranu krioprezervacije viška embriona.
30. Ustavni sud izrazio je stav da stavovi o kojima je riječ jesu neustavni zato što ugrožavanju zdravlje žena obavezujući ih da prođu nekoliko ciklusa stimulacije jajnika u isto vrijeme i da se izlože riziku višestrukih trudnoća zbog zabrane selektivnog prekida trudnoće.
31. Ova presuda ne poziva se ni u jednom dijelu na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. A Konvenciju nisu citirali ni sudovi koji su uputili predmet Ustavnom sudu (Regionalni upravni sud Lacija i Sud u Firenci).

3. Naredba Ustavnog suda br. 97 od 8. marta 2010. godine

32. U ovoj naredbi Ustavni sud proglasio je neprihvatljivim pitanja ustavnosti koje je pred njim pokrenuo Sud iz Milana, jer su ta pitanja već rješavana u njegovoj presudi br. 151/2009.

4. Naredba Ustavnog suda br. 150 od 22. maja 2012. godine.

33. U ovoj naredbi, koja se poziva na S.H i drugi protiv Austrije (GC), br. 57813/00, ECHR 2011), Ustavni sud uputio je nižem sudu predmet koji je pred njega iznesen, a koji se tiče zabrane heterologne oplodnje predviđene Zakonom br. 40/2004.

5. Presuda Ustavnog suda br. 162 od 10. juna 2014. godine

34. Ova presuda odnosi se na ustavnost blanko zabrane na pristup heterolognoj oplodnji u slučaju medicinski utvrđenog steriliteta ili neplodnosti, kako je predviđeno Zakonom br. 40/2004.
35. Tri suda redovne nadležnosti tražila su međupresudu od Ustavnog suda u odnosu na pitanje da li je Zakon o kome je riječ bio u skladu sa članom 2 (nepovrediva prava), članom 3 (princip jednakosti), članom 29 (pravo na prođicu), članom 31 (obaveza države da štiti prava porodice) i članom 32 (pravo na zdravlje) Ustava. Jedan od ovih sudova - Sud u Milanu - takođe je tražio od Suda da presudi o usaglašenosti Zakona o kome je riječ sa članovima 8 i 14 Konvencije.
36. Ustavni sud presudio je da su relevantne zakonske odredbe neustavne.
37. Sud je našao, naročito, da je odluka podnosilaca predstavke u postupku da postanu roditelji i osnuju porodicu sa djecom bila jedan aspekt njihove slobode samoodređanja u sferi privatnog i porodičnog života koji je prema Konvenciji imao zaštitu članova 2, 3 i 31 Ustava. Takođe je konstatovao da lica koja su bila u potpunosti sterilna ili neplodna imaju pravo na zaštitu zdravlja (član 32 Ustava).
38. Sud je našao da, iako prava o kojima je riječ mogu da budu predmet ograničenja na osnovu etičkih razloga, ta ograničenja ne mogu da dovedu do blanko zabrane ukoliko nije nemoguće na drugačiji način zaštititi druge ustavom zagarantovane slobode.
39. Što se tiče usaglašenosti odredbi zakona o kojima je riječ sa članom 8 i 14 Konvencije, Ustavni sud ograničio se na to da utvrdi da li su pitanja u tom smislu pokrivena zaključcima do kojih je došao u smislu ustavnosti predmetnih odredbi (v. ranije u tekstu).

H. Naredbe domaćih sudova u vezi sa pristupom dijagnozi prije usađivanja embriona u materidu

1. Naredba Suda iz Kaljarija (Cagliari) od 22. septembra 2007. godine

40. U ovoj naredbi Sud iz Kaljarija konstatovao je da su tužioci najprije pokrenuli hitni postupak u kontekstu kojega je pokrenuto pitanje ustavnosti. Sud je dodao da je to pitanje proglašeno neprihvatljivim naredbom br. 396 Ustavnog suda usvojenom 24. oktobra 2006. godine (v. stavove 27-28 ove presude), koja stoga nije ponudila nikakve smjernice u vezi sa tumačenjem koje treba dati domaćem pravu u kontekstu Ustava.
41. Što se tiče građanskog postupka pred sudom, sud je istakao da nije bilo eksplicitne zabrane po domaćem pravu na pristup dijagnozi prije usađivanja, i da bi tumačenje Zakona na način da je zabrana postojala bilo suprotno pravu tužilaca da budu propisno obaviješteni o medicinskom liječenju koje su željeli da prođu.
42. Nadalje, sud je konstatovao da je zabrana dijagnoze prije usađivanja uvedena naknadno podzakonskim aktom, naime, uredbom Ministarstva zdravlja br. 15165 od 21. jula 2004. godine (konkretno, dio kojim se predviđa da "test da bi se utvrdilo zdravstveno stanje embriona kreiranih *in vitro*, u smislu člana 14 (5) (Zakona br. 40 iz 2004. godine), ne može da se vrši ni za koje druge svrhe osim posmatranja

tih embriona – *dovrà essere di tipo osservazionale*). Sud je našao da je to bilo suprotno principu legaliteta i Oviedo konvencije Savjeta Evrope.

43. Sud je na kraju konstatovao da tumačenje Zakona br. 40/2004 tako da dozvoljava pristup dijagnozi prije usađivanja jeste bio u saglasju sa pravom da se zdravlju majke da prednost. Kao posljedica toga Sud je tužiocima dao pristup dijagnozi prije usađivanja.

2. Naredba Suda u Firenci od 17. decembra 2007. godine

44. U ovoj naredbi Sud iz Firence pozvao se na naredbu Suda iz Kaljarija koja je citirana ranije u tekstu ove presude i konstatovao da se slaže sa njihovim tumačenjem domaćeg prava. Shodno tome ovaj sud je tužiocima dao pristup dijagnozi prije usađivanja.

3. Naredba Suda u Bolonji od 29. juna 2009. godine

45. U ovoj naredbi Sud u Bolonji dao je tužiocima pristup dijagnozi prije usađivanja, konstatujući da je to bilo u saglasju sa zaštitom zdravlja žena koje je priznato tumačenjem domaćeg prava od strane Ustavnog suda u njihovoj presudi br.

151 od 1. aprila 2009. godine (v. stavove 29-31 ove presude).

4. Naredba Suda u Salernu od 9. januara 2010. godine

46. U ovoj naredbi, usvojenoj nakon hitnog postupka, Sud u Salernu pozvao se na nova dešavanja koja su uvedena uredbom Ministarstva zdravlja br. 31639 od 11. aprila 2008. godine, i to, činjenicu da testovi za utvrđivanje zdravstvenog stanja embriona kreiranih *in vitro* nisu više bili ograničeni na posmatranje tih embriona i da pristup pomognutoj reprodukciji jeste bio ovlašćen za parove gdje je muškarac bio nosilac seksualno prenosivih virusnih oboljenja.

47. Ovaj sud je zaključio da dijagnoza prije usađivanja mora da se smatra samo jednom od antenatalnih tehnika liječenja osmišljenih da se utvrdi stanje zdravlja embriona.

48. Kao posljedica toga, sud je ovlastio dijagnozu prije usađivanja na embrionu tužioca *in vitro*.

5. Naredba Suda iz Kaljarija (Cagliari) od 9. novembra 2012. godine

49. U toj naredbi Sud iz Kaljarija pozvao se na obrazloženje u gore citiranim naredbama. Dalje je ukazao na to da su presude br. 348 i 349 koje je Ustavni sud donio 24. oktobra 2007. godine pokazale da tumačenje prava sa ciljem da se garantuje pristup dijagnozi prije usađivanja jeste u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, naročito kada se uzme u obzir presuda donesena od strane Suda u Strazburu u predmetu *Costa i Pavan protiv Italije* (br. 54270/10, 28. avgust 2012. godine).

6. Naredba Suda u Rimu od 15. januara 2014. godine

50. U ovoj naredbi sud je pokrenuo pitanje ustavnosti člana 1(1) i (2) i člana 4(1) Zakona br. 40/2004, kojim se zabranjuje parovima koji nisu ni sterilni ni neplodni da koriste tehnike pomognute oplodnje sa ciljem da dobiju dijagnozu prije presađivanja. Sud je takođe razmatrao ovo pitanje iz ugla člana 8 i člana 14 Konvencije.

51. Iako je uzeo u obzir presudu u predmetu *Costa i Pavan protiv Italije* (citirano ranije u tekstu ove presude) Sud je utvrdio da Zakon ne treba široko tumačiti, jer on izričito predviđa da je pristup tehnikama pomognute oplodnje rezervisan za sterilne i neplodne parove.

I. Pitanje ustavnosti člana 13 Zakona br. 40/2004 koje je pokrenu Sud u Firenci.

52. U odluci od 7. decembra 2012. godine Sud u Firenci pokrenuo je pitanje ustavnosti zabrane po članu 13 Zakona br. 40/2004 na doniranje viška embriona za naučna istraživanja, uzimajući u obzir član 9 i 32 Ustava, koji jemči slobodu naučnog istraživanja, odnosno pravo na zdravlje.
53. Dana 19. marta 2014. godine Predsjednik Ustavnog suda prekinuo je ispitivanje predmeta u očekivanju odluke Velikog vijeća vezane za ovu predstavku, *Parrillo protiv Italije* (predstavka br. 46470/11).

III: DOKUMENTI SAVJETA EVROPE

A. Preporuka 1046 (1986) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o upotrebi humanih embriona i fetusa za dijagnostičke, terapijske, naučne, industrijske i komercijalne svrhe.

“... 6. (Parlamentarna skupština) svjesna da je taj napredak učinio pravnu poziciju embriona i fetusa naročito neizvjesnom, i da njihov pravni status u ovom trenutku nije definisan zakonom;

7. svjesna da adekvatne odredbe kojima se uređuje korišćenje živih ili mrtvih embriona i fetusa ne postoje u ovom trenutku;

8. uvjereni da, zbog naučnog napretka koji omogućava da se interveniše u razvijanju ljudskog života od trenutka fertilizacije, jeste hitno potrebno da se definiše mjera njegove pravne zaštite;

9. Uzevši u obzir raznovrsnost etičkih mišljenja o pitanjima korišćenja embriona ili fetusa ili njihovog tkiva, i sukoba koji se javljaju između vrijednosti;

10. Smatrajući da humani embrioni i fetusi moraju da se tretiraju u svim okolnostima uz poštovanje koje se mora dati ljudskom dostojanstvu, i da korišćenje materijala i tkiva zbog toga mora biti strogo uređeno i ograničeno... na svrhe koje su jasno terapijske prirode i za one gdje ne postoje druga sredstva;...

13. naglašavajući potrebu evropske saradnje,

14. Preporučuje da Komitet ministara: A. pozove vlade država članica:

...

ii. da ograniče upotrebu humanih embriona i fetusa i materijala i tkiva od njih u industrijskom kontekstu na svrhe koje su strogo terapijske i za koje ne postoje druga sredstva, u skladu sa principima izloženim u dodatku, i da svoje zakonodavstvo usklade sa ovim principima ili da donesu pravila u skladu sa tim koja treba, između ostalog, da preciziraju uslove u kojima njihovo uklanjanje i korišćenje može da se preduzme za dijagnostičke ili terapijske svrhe;

iii. da zabrane stvaranje humanih embriona fertilizacijom in vitro za svrhe istraživanja tokom

njihovog života ili nakon smrti; iv. da zabrani sve što bi se moglo smatrati nepoželjnom upotrebom ili devijacijama tih tehnika,

uključujući i:

...

- istraživanje vitalnih humanih embriona;

- eksperimente na živim humanim embrionima, bilo da su vitalni ili ne..."

B. Preporuka 1100 (1989) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o upotrebi humanih embriona i fetusa u naučnim istraživanjima

“... 7. Smatrajući da humani embrioni, iako pokazuju sukcesivne faze u razvoju... pokazuju i progresivnu diferencijaciju kao organizam i ipak zadržavaju kontinuirani biloški i genetski identitet;

8. Podsjećajući na potrebu za evropskom saradnjom i najširim mogućim regulisanjem da bi se prevazišle kontradikcije, rizici i predljividivi nedostaci isključivo nacionalnih standarda u ovim oblastima,

...

21. Zabranjuje snamjerno stvaranje i/ili zadržavanje živih embriona ili fetusa bilo *in vitro* ili *in utero* za bilo kakve naučno-istraživačke svrhe, na primjer, da se iz njih dobije genetski materijal, ćelije, tkiva ili organi.

...”

54. Relevantni stavovi aneksa toj preporuci glase:

"B. Za žive embrione prije usađivanja: ...

4. U skladu sa Preporukama 934 (1982) i 1046 (1986), istraživanje vitalnih embriona *in vitro* dozvoljava se samo:

- za primijenjene svrhe dijagnostičke prirode ili za preventivne ili terapijske svrhe;
- ukoliko se ne zadire u njihovo ne-patološko genetsko nasljeđe.

5. ... istraživanje na živim embrionima mora se zabraniti naročito:

- ukoliko je embrion vitalan;
- ukoliko je moguće koristiti životinjski model;
- ukoliko nije predviđeno u okviru projekata propisno predstavljenih i ovlašćenih od strane odgovarajućeg ograna javnog zdravlja ili naučnog organa ili, delegiranjem, relevantom multinacionalnom odborom na nivou države ili od strane takvog odbora;
- ukoliko nije u vremenskim okvirima predviđenim od strane pomenutih organa.

...

H. Doniranje humanih embrioloških materijala...

20. Doniranje humanog embriološkog materijala ovlašćuje se isključivo za svrhe naučnog istraživanja i dijagnostike, prevencije ili liječenja. Njegova je prodaja zabranjena.

21. Zabranjuje se namjerno stvaranje i/ili zadržavanje živih embriona ili fetusa bilo *in vitro* ili *in utero* za bilo kakve naučno-istraživačke svrhe, na primjer, da se iz njih dobije genetski materijal, ćelije, tkiva ili organi.

22. Doniranje i korišćenje humanog embriološkog materijala uslovljava se slobodno datom pisanom saglasnošću roditelja davalaca.

23. Doniranje organa mora biti lišeno svakog komercijalnog aspekta. Kupovina ili prodaja embriona ili fetusa ili njihovih djelova od strane roditelja davalaca ili drugih strana i njihov uvoz ili izvoz takođe se zabranjuju.

24. Zabranjuje se doniranje i korišćenje humanog embriološkog materijala za proizvodnju opasnog i istrebljujućeg biološkog oružja.

25. Za svrhe ove preporuke u cjelini, "vitalni" embrioni imaju značenje embriona kod kojih nema bioloških karakteristika za koje je vjerovatno da će spriječiti njihov razvoj; međutim, nepostojanje vitalnosti humanih embriona i fetusa utvrđuje se isključivo objektivnim biološkim kriterijumima na osnovu unutrašnjih nedostataka embriona."

C. Konvencija Savjeta Evrope o ljudskim pravima i biomedicini od 4. aprila 1997. godine (u daljem tekstu: Oviedo konvencija)

Član 2 - Primat ljudskog bića

"Interes i dobrobit ljudskog bića mora prevagnuti nad isključivim interesima društva ili nauke."

Član 18 - Istraživanje embriona *in vitro*

"1. Kada zakono dozvoljava istraživanje na embrionima *in vitro*, on mora da obezbijedi adekvatnu zaštitu embriona.

2. Kreiranje ljudskih embriona za svrhe istraživanja se zabranjuje."

Član 27 - Šira zaštita

"Nijedna od odredbi ove Konvencije ne smije se tumačiti kao da ograničava ili na neki drugi način utiče na mogućnost Strane potpisnice da obezbijedi šire mjere zaštite u odnosu na primjenu biologije i medicine, nego što je propisano ovom Konvencijom."

D. Dodatni protokol uz Konvenciju iz Ovieda, Biomedicinska istraživanja, od 25. januara 2005. godine

Član 2 - Područje djelovanja

"1. Ovaj Protokol pokriva ukupni obim istraživačkih aktivnosti u oblasti zdravlja, uključujući i intervencije na ljudskim bićima.

2. Ovaj protokol ne primjenjuje se na istraživanje embriona *in vitro*. On se primjenjuje na istraživanje fetusa i embriona *in vivo*..."

E. Izvještaj Radne grupe za zaštitu humanog embiona i fetusa Upravnog odbora za Bioetiku, objavljen 19. juna 2003. godine - Zaključak

"Ovaj izvještaj ima za cilj da pruži pregled sadašnjih stavova u Evropi u vezi sa zaštitom ljudskog embriona *in vitro* i argumente koji ih potkrepljuju.

On pokazuje široki konsenzus u odnosu na potrebu za zaštitom embiona *in vitro*. Međutim, definisanje statusa embriona ostaje oblast gdje se nailazi na fundamentalne razlike, na osnovu jakih argumenata. Te razlike u velikoj mjeri čine osnovu većine razmimoilaženja o pitanjima vezanim za zaštitu embriona *in vitro*.

Ipak, iako se ne može postići sporazum o statusu embriona, može se razmotriti mogućnost ponovnog ispitivanja određenih pitanja, u kontekstu najnovijih dešavanja u oblasti biomedicine i povezanim potencijalnim napretkom u liječenju. U tom kontekstu, iako se priznaju i poštuju temeljne odluke koje donose različite zemlje, izgleda moguće i poželjno kada je u pitanju potreba da se zaštiti embriion *in vitro* o čemu su se sve zemlje saglasile, da se utvrdi zajednički pristup kako bi se obezbijedili odgovarajući uslovi za primjenu procedura koje uključuju kreiranje i korišćenje embriona *in vitro*. Svrha ovog izvještaja jeste da pomogne promišljanja usmjerena ka tom cilju. "

F. Rezolucija 1352 (2003) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o istraživanju humanih matičnih ćelija

... 3. Humane matične ćelije mogu se izvući iz sve većeg broja tkiva i fluida ljudi bilo koje starosti i nisu ograničene na embione kao izvor.

...

5. Uzimanje matičnih ćelija iz embriona za sada iziskuje uništenje humanog embriona.

...

7. Skupština ističe da je niz linija humanih matičnih ćelija iz embiona pogodnih za naučna istraživanja već dostupan u cijelom svijetu.

...

10. Uništenje ljudskih bića za svrhe istraživanja protivno je pravu na život svih ljudi i protivno moralnoj zabrani svake instrumentalizacije ljudskih bića.

11. Stoga Skupština poziva države članice:

i. da promovišu istraživanje matičnih ćelija sve dok se poštuje život ljudskih bića u svim fazama njihovog razvoja;

ii. da obezbijede naučne tehnike koje nisu društveno i etički odlučujuće da bi se unaprijedilo korišćenje pluripotentnosti ćelija i razvile nove metode regenerativne medicine;

iii. da potpišu i ratifikuju Oviedo konvenciju da bi na snagu stupila zabrana proizvodnje humanih embriona za istraživanja;

iv. da promovišu zajedničke evropske programe osnovnih istraživanja u oblasti matičnih ćelija odraslih;

v. da obezbijede da, u zemljama gdje je to dozvoljeno, svako istraživanje matičnih ćelija koje uključuje uništenje ljudskih embriona bude propisno ovlašćeno i da ga prate odgovarajuća domaća tijela;

vi. da poštuju odluku zemalja da ne učestvuju u međunarodnim programima istraživanja koja nisu suprotna etičkim vrijednostima pohranjenim u domaćem zakonodavstvu i da ne očekuju da te zemlje doprinesu bilo direktno ili indirektno takvim istraživanjima;

vii. da daju prioritet etičkim aspektima istraživanja nad aspektima čisto utilitarističke i finansijske prirode;

viii. da promovišu uspostavljanje organa gdje naučnici i predstavnici civilnog društva mogu da razgovaraju o različitim vrstama projekata o istraživanju humanih matičnih ćelija sa ciljem da se ojača transparentnost i demokratska odgovornost."

G. Preporuka Komiteta ministara državama članicama o istraživanju bioloških materijala ljudskog porijekla (Rec(2006)4), usvojena od strane Komiteta ministara 15. marta 2006. godine

55. Ova preporuka, koja se ne primjenjuje na tkiva embriona i fetusa (v. Član 2, stav 3), ima za cilj da zaštiti temeljna prava lica čiji se biološki materijal može koristiti za istraživačke projekte nakon što se ukloni i pohrani: (i) za neki konkretan istraživački projekat prije usvajanja preporuke, (ii) za buduća neprecizirana istraživanja ili (iii) kao residualni materijal prvobitno uklonjen za kliničke ili forenzičke svrhe. Ova preporuka ima za cilj, između ostalog, da promoviše uspostavljanje praktičnih smjernica za države članice i da smanji na minimum rizike istraživačkih aktivnosti za privatni život predmetnih lica. Ona takođe postavlja pravila za dobijanje i prikupljanje bioloških materijala.

H. "Etika u nauci i tehnologiji", Rezolucija 1934 (2013) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope

"2. ... Skupština smatra da treba više zajednički sa aspekta etike razmatrati - na nivou države, regionalnom i globalnom nivou - ciljeve i svrhe koje se žele postići u nauci i tehnologiji, instrumente i metode koje se koriste, njihove moguće posljedice i neželjene efekte, i cjelokupni sistem pravila i postupaka u kojima funkcionišu.

3. Skupština vjeruje da bi postojanje stalne strukture za etička promišljanja na globalnom nivou omogućilo da se riješe etička pitanja kao "pokretna meta", a ne da se utvrdi "etički kodeks" i omogući periodično preispitivanje čak i osnovnih pretpostavki, kao što su definicija "ljudskog identiteta" ili "ljudskog dostojanstva".

4. Skupština pozdravlja inicijativu UNESCO-a da se osnuje Svjetska komisija za etička i naučna saznanja i tehnologiju (COMEST) sa ciljem da se ona uključi u stalno promišljanje etičkih pitanja i istraživanje mogućnosti sastavljanja i periodičnog revidiranja niza temeljnih etičkih principa na osnovu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Skupština vjeruje da Savjet Evrope treba da doprinese ovom procesu.

5. U tom smislu Skupština preporučuje da Generalni sekretar Savjeta Evrope razmotri osnivanje fleksibilne i neformalne strukture za etička promišljanja, kroz saradnju između relevantnih odbora Skupštine i članova relevantnih ekspertskih komiteta, uključujući Komitet za bioetiku (DH-BIO), sa ciljem da se utvrde nova etička pitanja i temeljni etički principi koji bi mogli da budu smjernice za političko i pravno djelovanje u Evropi.

6. Da bi se ojačao zajednički evropski okvir za etiku u nauci i tehnologiji, Skupština preporučuje da države članice koje to još nisu učinile, potpišu i ratifikuju Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića u odnosu na primjenu biologije i medicine: Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini (ETS br. 164, Oviedo konvenciju) i protokole uz nju i da se u potpunosti uključe u rad Komiteta za bioetiku.

...

10. Skupština poziva Evropsku uniju i UNESCO da sarađuju sa Savjetom Evrope i da ojačaju zajednički evropski okvir u oblasti etike u nauci i tehnologiji, i, sa tim ciljem:

10.1 kreiraju evropske i regionalne platforme za redovnu razmjenu iskustava i najbolje prakse koja će obuhvatiti sve oblasti nauke i tehnologije, korišćenjem iskustava stečenih u okviru Evropske konferencije nacionalnih etičkih komiteta (COMETH) koji je pokrenuo Savjet Evrope, i novijeg Forum nacionalnih savjeta za etiku (NEC Forum) osnovanog od strane Evropske komisije, te sastanaka Komiteta za bioetiku Savjeta Evrope;

10.2 kreiraju i periodično revidiraju niz temeljnih etičkih principa koje treba primijeniti na sve oblasti nauke i tehnologije;

10.3 pruže dalje smjernice za pomoć državama članicama da usaglase etička pravila i postupke monitoringa, gradeći pozitivan uticaj etičkih uslova po Sedmom okvirnom programu za istraživanje i tehnološki razvoj Evropske komisije (2007-2013) (FP7)."

IV. RELEVANTO PRAVO I MATERIJALI EVROPSKE UNIJE

A. Evropska grupa za etiku i nauku u novim tehnologijama (EGE) u Evropskoj komisiji

56. Uspostavljena od strane Evropske komisije 1991. godine, EGE je nezavisno tijelo sastavljeno od eksperata čiji je zadatak da daju savjete Evropskoj komisiji o etičkim pitanjima vezanim za nauku i nove tehnologije. EGE je ponudio dva mišljenja o korišćenju embiona *in vitro* za svrhe istraživanja.

1. Mišljenje br. 12: Etički aspekti istraživanja koji obuhvataju korišćenje humanih embriona u kontekstu petog okvirnog programa, 14. novembar 1998. godine

57. Ovo mišljenje objavljeno je na zahtjev Evropske komisije nakon prijedloga Evropskog parlamenta da se isključe istraživački projekti koji su doveli do uništenja ljudskih embriona iz finansiranja koje obezbjeđuje Zajednica u kontekstu petog okvirnog programa. Relevantni pasus glasi:

"... 2.6 ... (U) okviru evropskih istraživačkih programa mora se pristupiti pitanju istraživanja humanog embriona, ne samo kada je riječ o poštovanju temeljnih etičkih principa, koji su zajednički svim državama članicama, već jednako tako uzimajući u obzir različite filozofske i etičke koncepte, izražene kroz praksu domaćih propisa koji su na snazi u ovoj oblasti..."

2.8. U svjetlu gore pomenutih principa i specifikacija, Grupa smatra da, prema etičkoj dimenziji Petog okvirnog programa Zajednice, finansiranje Zajednice ne treba a priori da isključi istraživanja humanih embriona koje je predmet različitih etičkih odluka u različitim zemljama..."

2. Mišljenje br. 15: Etički aspekti istraživanja i korišćenja humanih matičnih ćelija, 14. novembar 2000. godine

58. Relevantni djelovi tog mišljenja glase:

"2.3. Pluralizam i evropska etika

... U kontekstu evropskog pluralizma svaka država članica može da zabrani ili ovlasti istraživanje embriona. Ukoliko ga dozvoli, poštovanje ljudskog dostojanstva iziskuje da se istraživanje embriona reguliše i da postoje odredbe o zaštiti od rizika proizvodnjog eksperimentisanja i instrumentalizacije ljudskih embriona.

2.5. Etička prihvatljivost oblasti predmetnog istraživanja

Grupa konstatuje da je u nekim zemljama istraživanje embriona zabranjeno. Ali kada je to istraživanje dozvoljeno, sa ciljem da se poboljša liječenje neplodnosti, teško je vidjeti bilo kakav konkretan argument koji bi zabranio proširivanje obima takvih istraživanja da bi se razvijali novi tretmani za liječenje teških bolesti ili povreda. Kao i u slučaju istraživanja o neplodnosti, istraživanje matičnih ćelija ima za cilj da ublaži teške patnje ljudi. U svakom slučaju, embrioni koji su korišćeni za istraživanja obavezno se moraju uništiti. Stoga ne postoji argument za isključivanje finansiranje ove vrste istraživanja iz Okvirnog programa istraživanja Evropske unije, ukoliko je ta vrsta istraživanja usklađena sa etičkim i zakonskim uslovima koji su deinisani ovim programom. "

B. Regulativa br. 1394/2007 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. novembra 2007. godine o medicinskim proizvodima za naprednu terapiju kojom se mijenja i dopunjuje Direktiva 2001/83/EC i Regulativa (EC) br. 726/2004

"(7) Uređivanje medicinskih proizvoda za naprednu terapiju na nivou Zajednice ne treba da zadire u odluku koju donose države članice o tome da li da dozvole korišćenje bilo kakve posebne vrste humanih ćelija, kao što su embrionske matične ćelije ili životinjske ćelije. Ono takođe ne treba da utiče na primjenu nacionalnog zakonodavstva kojim se brani ili ograničava prodaja, nabavka ili korišćenje medicinskih proizvoda koji sadrže te ćelije, sastoje se od njih ili su iz njih izvedene."

C. Presuda Suda pravde Evropske unije od 18. oktobra 2011. godine (C-34/10 *Oliver Brüstle protiv Greenpeace eV*)

59. U ovoj presudi, koja je izrečena nakon upućivanja na međupresudu od strane Njeačkog federalnog suda pravde (*Bundesgerichtshof*), Sud pravde Evropske unije presudio je o tumačenju koje treba dati Direktivi 98/44/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 6. jula 1998. godine o Pravnoj zaštiti biotehnoških izuma.

60. U pitanju je bio dio direktive koji je, ublažavajući princip da korišćenje humanih embriona za industrijske ili komercijalne svrhe ne može da se patentira, precizirao da ovo isključivanje iz mogućnosti patentiranja ne utiče na "izume za terapijske ili dijagnostičke svrhe koji se primjenjuju na humane embrione i korisni su im."

61. Sud pravde konstatovao je da svrha predmetne direktive nije bila da se reguliše upotreba humanih embriona u kontekstu naučnih istraživanja. Ona je bila ograničena na mogućnost patentiranja biotehnoških izuma. Sud je zatim izrazio stav da izumi koji uključuju korišćenje humanih embriona i dalje jesu isključeni iz mogućnosti patentiranja čak i kada navodno služe naučnom istraživanju (pošto te svrhe ne mogu da se razlikuju, kada je riječ o patentima, od drugih industrijskih i komercijalnih ciljeva). Sud pravde u isto vrijeme je ukazao na to da ovo isključivanje ne utiče na izume za

terapeutske ili dijagnostičke svrhe koji su se primjenjivali na humane embrione i bili korisni za njih.

D. Finansiranje istraživanja i tehnološkog razvoja Evropske unije

62. Od 1984. godine Evropska unija obezbjeđuje sredstva za finansiranje naučnih istraživanja kroz okvirne programe koji pokrivaju period od nekoliko godina.

63. Relevantni dijelovi Odluke br. 1982/2006/EC koji se odnose na Sedmi okvirni program Evropske zajednice za istraživanje, tehnološki razvoj i aktivnosti demonstracije (2007-2013) glase:

Član 6 - etički principi

"1. Sve istraživačke aktivnosti koje se vrše u okviru Sedmog okvirnog programa moraju se vršiti u skladu sa temeljnim etičkim principima.

2. Sljedeće oblasti istraživanja ne mogu se finansirati po ovom Okvirnom programu:

- istraživačka aktivnost koja ima za cilj humano kloniranje za reproduktivne svrhe,
- istraživačke aktivnosti sa ciljem da se modifikuje genetsko nasljeđe ljudskih bića koje može dovesti do toga da se te promjene mogu nasljediti,
- istraživačke aktivnosti usmjerene na kreiranje humanih embriona samo za svrhe istraživanja ili za svrhe pribavljanja matičnih ćelija, uključujući i putem nuklearnog transfera somatskih ćelija.

3. Istraživanje na ljudskim matičnim ćelijama i odraslim i embrionskim, može se finansirati, u zavisnosti kako od sadržaja naučnog prijedloga tako i od zakonskog okvira uključene države članice (članica). ..."

64. Relevantni dijelovi Regulative 1291/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2013. godine kojom se uspostavlja Horizont 2020 - Okvirni program za istraživanje i inovacije (2014-2020) glasi:

Član 19 - etički principi

"1. Sve aktivnosti istraživanja i razvoja koje se vrše u okviru programa Horizont 2020 moraju da budu u skladu sa etičkim principima i relevantnim domaćim, evropsko-unijskim i međunarodnim zakonima i drugim propisima, uključujući i Povelju o temeljnim pravima Evropske unije i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i dodoatne protokole uz nju...

...

3. Sljedeće oblasti istraživanja ne mogu se finansirati:

- (a) istraživačka aktivnost koja ima za cilj humano kloniranje za reproduktivne svrhe,
- (b) istraživačke aktivnosti sa ciljem da se modifikuje genetsko nasljeđe ljudskih bića koje može dovesti do toga da se te promjene mogu nasljediti,
- (c) istraživačke aktivnosti usmjerene na kreiranje humanih embriona samo za svrhe istraživanja ili za svrhe pribavljanja matičnih ćelija, uključujući i putem nuklearnog transfera somatskih ćelija.

4. Istraživanje na ljudskim matičnim ćelijama i odraslim i embrionskim, može se finansirati, u zavisnosti kako od sadržaja naučnog prijedloga tako i od zakonskog okvira uključene države članice (članica). Neće se obezbijediti finansiranje za istraživačke aktivnosti koje su zabranjene u svim državama članicama. Nijedna takva aktivnost se neće finansirati u državi članici gdje su takve aktivnosti zabranjene.

..."

E. Saopštenje Evropske komisije o Inicijativi evropskih građana "Jedan od nas" COM (2014) 355 završna verzija (Brisel, 28. maj 2014. godine)

65. Dana 10 aprila 2014. godine inicijativom građana "Jedan od nas" predložene su izmjene i dopune zakona koje bi isključile iz evropskog finansiranja naučne projekte koji su uključivali uništavanje ljudskih embriona.
66. U svom saopštenju od 28. maja 2014. godine Evropska komisija navela je da ne može da podrži taj zahtjev na osnovu toga da je njen prijedlog za finansiranje projekata uzeo u obzir etičke razloge, potencijalne koristi za zdravlje i podršku istraživanju matičnih ćelija na nivou Evropske unije.

V. RELEVANTNI MATERIJALI IZ MEĐUNARODNOG PRAVA

A. Izvještaj Međunarodnog komiteta za Biotetiku Unesco (IBC) o etičkim aspektima istraživanja matičnih ćelija humanih embriona (6. april 2001. godine)

67. Relevantni djelovi zaključaka tog izvještaja glase:

"A. IBC prepoznaje da istraživanje matičnih ćelija humanih embriona jeste predmet za koji je poželjno da se o njemu debatuje na nacionalnom nivou da bi se utvrdilo koji stav treba da se usvoji o tom pitanju, uključujući i uzdržavanje od istraživanja. IBC snažno podstiče da se povede debata na odgovarajućim nacionalnim regulatornim nivoima, koja će omogućiti izražavanje različitih stavova, i kadgod je moguće omogućiti da se postigne konsenzus o granicama toga što se može dozvoliti u ovoj važnoj novoj terapijskoj oblasti istraživanja.

Treba da postoji stalan proces obrazovanja i informisanja u ovoj oblasti. Države treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi pokrenule trajni dijalog u okviru društva o etičkim pitanjima koja se pokreću takvim istraživanjima, uključujući sve subjekte.

B. Koja god forma istraživanja koja uključuje embrione bude dozvoljena, potrebno je preduzeti korake kako bi se obezbijedilo da se ta istraživanja vrše u okviru regulatornog sistema koji sponzorise država i koji će dati odgovarajuću težinu etičkim pitanjima i uspostaviti odgovarajuće smjernice. Kada se razmatra dozvoljavanje doniranja viška embriona prije usađivanja iz IVF liječenja za terapijska istraživanja matičnih ćelija embriona, posebnu pažnju treba posvetiti dostojanstvu i pravima oba roditelja donatora embriona. Tako je od suštinskog značaja da se donacija napravi tek nakon što su davaoci u potpunosti obaviješteni o implikacijama istraživanja i ukoliko su dali svoju prethodnu slobodnu i svjesnu saglasnost. Svrha za koju se vrši takvo istraživanje i način na koji se ono vrši, treba da budu predmet ocjene odgovarajućih etičkih komiteta, koji treba da budu nezavisni od istraživača koji su u takvo istraživanje uključeni. Ta ocjena treba da obuhvati *ex post facto* etičku ocjenu takvog istraživanja. ..."

B. *Murillo i ostali protiv Kosta Rike* presuda Među-američkog suda za ljudska prava (28. novembar 2012. godien)v

68. U ovom slučaju Među-američki sud donio je odluku o zabrani vršenja *in vitro* oplodnje u Kosta Riki. Ovaj je sud, između ostalog, našao da embrion ne može da se smatra "osobom" u smislu člana 4.1 Američke konvencije o ljudskim pravima (zaštita prava na život), jer "začeće" nastupa tek od momenta kada se embion usadi u matericu.

VI. MATERIJALI UPOREDNOG PRAVA

69. Prema informacijama koje su dostupne Sudu o zakonima četrdeset i četiri države članice¹ o upotrebi humanih embriona za naučna istraživanja, tri države (Belgija, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo) dozvoljavaju naučna istraživanja ljudskih embriona i kreiranje embriona za te svrhe.
70. Kreiranje embirona za naučna istraživanja zabranjeno je u četrnaest zemalja². Međutim, istraživanja koja koriste višak embriona generalno su dozvoljena u tim zemljama uz to da se moraju ispuniti određeni uslovi.
71. Kao Italija, tri države članice (Slovačka, Njemačka i Austrija) zabranjuju naučna istraživanja na embrionima u principu i dozvoljavaju ih u veoma ograničenim slučajevima kao što su oni za zaštitu zdravlja embriona ili kada se istraživanje vrši na linijama ćelija koje su uvezene iz inostranstva.
72. U Slovačkoj je svako istraživanje na embrionima strogo zabranjeno, osim istraživanja za medicinske svrhe za dobrobit zdravlja lica koja direktno utiču u predmetnom istraživanju.
73. U Njemačkoj uvoz i korišćenje za svrhe istraživanja ćelija embriona jeste u principu zabranjeno zakonom i dozvoljeno samo u izuzetnim slučajevima i pod striktno preciziranim uslovima.
74. U Austriji zakon predviđa da "vitalne ćelije" ne mogu sa se koristiti ni za koje druge svrhe osim za *in vitro* oplodnju. Međutim, koncept "vitalnih ćelija" nije definisan u zakonu. Prema praksi i obrazloženjima zakona, zakonska zabrana odnosi se samo na totipotentne embrionske ćelije³.
75. U četiri zemlje (Andora, Letonija, Hrvatska i Malta) zakon izričito zabranjuje svako istraživanje na matičnim ćelijama embriona.
76. U šesnaest zemalja ovo pitanje nije regulisano. To su Jermenija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Gruzija, Irska, Lihtenštajn, Litvanija, Luksemburg, Republika Moldavija, Monako, Poljska, Rumunija, Sirija, San Marino, Turska i Ukrajina. Neke od ovih država imaju izuzetno restriktivan pristup u praksi (npr. Turska i Ukrajina), dok druge imaju prilično ne-prohibitivnu praksu (npr. Rusija).

PRAVO

77. Sud konstatuje na samom početku da je Vlada istakla niz prigovora na prihvatljivost ove predstavke. Oni su naveli da podnositeljka predstavke nije iscrpila domaće pravne lijekove koji su joj bili na raspolaganju u domaćem pravu; da nije podnijela predstavku u okviru šestomjesečnog roka koji je predviđen u članu 35 stav 1 Konvencije; i da nije

¹ Andora, Jermenija, Austrija, Azerbejdžan, Belgija, Bosna-Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Republika Češka, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Irska, Letonija, Liechtenštajn, Litvanija, Luksemburg, bivša jugoslovenska republika Makedonija, Monako, Holandija, Poljska, Portugal, Rumunija, Rusija, San-Marino, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švajcarska, Turska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Ukrajina.

² Bugarska, Republika Češka, Estonija, Finska, bivša jugoslovenska republika Makedonija, Francuska, Grčka, Mađarska, Holandija, Portugal, Srbija, Slovenija, Španija i Švajcarska.

³ Embrionske ćelije koje još nisu diferencirane i od kojih svaka za sebe, ima potencijal da se razvije u čitavi organizam (*Larousse Medicinski riječnik*).

imala status oštećene. Sud će ispitati te prigovore dalje u tekstu ove presude prije nego što bude predstavio analizu drugih aspekata predstavke.

I. ISCRPLJENOST DOMAĆIH PRAVNIH LIJEKOVA

A. Podnesci Vlade

78. Vlada je navela da je podnositeljka predstavke mogla da se žali na zabranu doniranja njenih embriona za naučna istraživanja pred redovnim građanskim sudovima, na osnovu toga što je ta zabrana bila suprotna Ustavu Italije i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Da bi potkrijepili tu tvrdnju, oni su citirali niz domaćih odluka u kojima su domaći sudovi tumačili Zakon br. 40/2004 u kontekstu Ustava i Evropske konvencije o ljudskim pravima, naročito u vezi sa pristupom dijagnozi prije usađivanja (naredbe Suda iz Kaljarija od 22. septembra 2007. godine i 9. novembra 2012. godine i naredbe koje su donijeli sudovi u Firenci, Bolonji i Salernu 17. decembra 2007. godine, 29. juna 2009. godine i 9. januara 2010. godine, v. stavove 40-49 ove presude.

79. Prema navodima Vlade, predmetni sudovi su onda morali da tumače Zakon kojim se zabranjuje doniranje embriona u kontekstu Konvencije, kako to iziskuju presude Ustavnog suda br. 348 i 349 od 24. oktobra 2007. godine.

80. Ako je sud smatrao da je bilo nepremostivog sukoba između tumačenja Zakona i prava koja je navodio tužilac, sud je morao da pokrene pitanje ustavnosti pred Ustavnim sudom. Sud bi tada ispitao pitanje kompatibilnosti sa ljudskim pravima u meritumu i bio bi u mogućnosti da poništi domaće odredbe sa retroaktivnim i *erga omnes* efektom.

81. Štaviše, nekoliko predmeta koji su se ticali ustavnosti Zakona br. 40/2004 već je izneseno pred Ustavni sud. Niz odluka je doneseno u tom smislu, konkretno naredbe Ustavnog suda br. 369, 97 i 150 (donesene 24. oktobra 2006. godine, 8. marta 2010 i 22. maja 2012. godine), presude br 151 od 1. aprila 2009. godine, i naredbe sudova iz Firence i Rima od 7. decembra 2012. godine, odnosno 15. januara 2014. godine (v. stavove 27-33 i 50-53 ove presude).

82. Prema navodima Vlade, podnositeljka predstavke takođe je povrijedila princip supsidijarnosti predviđen protokolom br. 15 od 24. januara 2013. godine jer nije upotrijebila domaće pravne lijekove prije nego što je predala svoju pritužbu Sudu.

83. I na kraju, pitanje ustavnosti koje se tiče identičnog slučaja kao što je ovaj, pokrenuo je Sud u Firenci pred Ustavnim sudom (v. stavove 52-53 ove presude). Da su odluke Ustavnog suda bile protiv tužiteljke, ona bi ipak bila u mogućnosti da preda predstavku Sudu.

B. Podnesci podnositeljke predstavke

84. Podnositeljka predstavke navela je da bi svaka tužba u redovnim sudovima bila osuđena na neuspjeh jer je domaće pravo propisivalo blanko zabranu na doniranje embriona za naučna istraživanja.

85. Ona je takođe navela da ustavni pravni lijek nije mogalo da se smatra lijekom koji je morao da se iskoristi za svrhe člana 35 stav 1 Konvencije, pošto italijanski pravni sistem nije predviđao direktnu predstavku Ustavnom sudu.

86. I na kraju, dana 19. marta 2014. godine Predsjednik Ustavnog suda prekinuo je ispitivanje pitanja koje je pokrenuo Sud iz Firence koje je Vlada pomenula, u očekivanju odluke Velikog vijeća vezane za ovu predstavku,

C. Ocjena Suda

87. Sud ponavlja, prije svega, da po Članu 35 stav 1, Sud može da se bavi nekom stvari samo nakon što se iscrpu svi domaći pravni lijekovi. Podnosioci predstavke moraju pružiti priliku domaćim sudovima, koja je namijenjena u principu Stranama ugovornicama konvencije, da spriječe ili isprave povrede koje se protiv njih navode. Ovo se pravilo bazira na pretpostavci da u domaćem sistemu postoji djelotvoran pravni lijek za navodnu povredu. Jedini pravni lijekovi koji se po članu 35 stav 1 moraju iscrpiti su oni koji se odnose na navodnu povredu i koji su dostupni i dovoljni. 33. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji nego i u praksi, i ukoliko nije tako oni nemaju potrebnu dostupnost i djelotvornost, pa je na tuženoj državi da utvrdi da su ti razni uslovi ispunjeni (v. među mnogim izvorima, *McFarlane protiv Irske* [GC], br.31333/06, stav 107, 10. septembar 2010. godine; *Mifsud protiv Francuske* (dec.) [GC], br. 57220/00, stav 15, ECHR 2002-VIII; *Leandro Da Silva protiv Luksemburga*, br. 30273/07, stavovi 40 i 42, 11 februar 2010. godine; i *Vučković i drugi protiv Srbije* (GC) br. 17153/11, stavovi 6977, 25. mart 2014).
88. U ovom konkretnom predmetu, pozivajući se na sistem ustavne revizije koji je pokrenut presudama Ustavnog suda br. 348 i 349 od 24. oktobra 2007. godine, Vlada je navela da nisu bili iscrpljeni pravni lijekovi koji su bili dostupni podnositeljki predstavke u domaćem pravu. Vlada je navela primjere odluka o meritumu i odluka Ustavnog suda u vezi sa Zakonom br. 40/2004.
89. Sud na samom početku konstatuje da je u pomenutim presudama 348 i 349 Ustavni sud definisao mjesto koje je dodijeljeno Konvenciji o ljudskim pravima u italijanskom pravnom sistemu, u kome se navodi da je ona srednjeg ranga, između redovnog zakona i Ustava. Takođe je Ustavni sud našao da je obaveza sudija redovnih sudova da tumače domaće pravo na način koji je u skladu sa Konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Suda. Ustavni sud je naveo da, kada je takvo tumačenje nemoguće ili redovni sud ima sumnji po pitanju kompatibilnosti domaćeg prava sa Konvencijom, on ima obavezu da pokrene pitanje ustavnosti pred Ustavnim sudom.
90. Sud takođe ponavlja da, u nedostatku posebno uvedenog pravnog lijeka, razvoj i dostupnost nekog pravnog lijeka za koji se tvrdi da postoji, i njegovo područje djelovanja i primjena, moraju biti opravdani od strane Vlade, uz pozivanje na domaću sudsku praksu (v. *mutatis mutandis*, *Melnītis protiv Letonije*, br. 30779/05, stav 50, 28. februar 2012. godine; *McFarlane*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 115-27; *Costa i Pavan protiv Italije* (br. 54270/10, 28. avgust 2012. godine); i *Vallianatos i drugi protiv Grčke* [GC], br. 29381/09 i 32684/09, stavovi 52-58, ECHR 2013 (izvodi)).
91. U ovom konkretnom predmetu Sud konstatuje da se Vlada pozvala na niz predmeta koji se odnose na Zakon br. 40/2004, ali da nije dala nijedan primjer domaćih odluka u kojima je utvrđeno pitanje doniranja viška embriona za istraživanje. Štaviše, Sud ne može na pravi način da kritikuje podnositeljku predstavke što nije predala zahtjev za neku mjeru koja je bila zabranjena zakonom.
92. Što se tiče tvrdnje vlade da su, od donošenja presuda br. 348 i 349, redovni sudovi imali obavezu da tumače Zakon koji dovodi do zabrane u svjetlu Konvencije i sudske prakse suda u Strazburu, dok ranije ta obaveza nije postojala, niz razmatranja vodi Sud do zaključka da ta tvrdnja zapravo nije praćena utvrđenom sudskom praksom, između ostalog, u sferi pomognute reprodukcije.

93. Sud konstatuje, prije svega, da u sličnom slučaju kao što je ovaj, koji se odnosi na zabranu doniranja viška embriona za naučno istraživanje, Sud u Firenci jeste 7. decembra 2012. godine, odlučio da pokrene pred Ustavnim sudom pitanje ustavnosti člana 13 Zakona br. 40/2004 u odnosu na članove 9 i 32 Ustava, koji jemče slobodu naučnog istraživanja, odnosno pravo na zdravlje (v. stav 22 ove presude). Sud konstatuje, međutim, da niži sud nije pokrenuo nikakvo pitanje vezano za kompatibilnost te zabrane sa pravima koja se jemče Konvencijom.
94. Sud zatim konstatuje da se, osim nekoliko izuzetaka, odluke nižih sudova i Ustavnog suda u odnosu na Zakon br. 40/2004 koje je citirala Vlada (v. stavove 78 i 81 ove presude) ne pozivaju na Konvenciju o ljudskim pravima. To je slučaj i kada su u pitanju naredbe br. 396/2006 i 97/2010 Ustavnog suda i njegove presude br. 151/2009, naredbe sudova iz Kaljarija, Firenze, Bolonje i Salerna donesene 22. septembra 2007. godine, 17. decembra 2007. godine, 29. juna 2009. godine, odnosno 9. januara 2010. godine, i odluke Suda iz Firenze od 7. decembra 2012. godine.
95. Doduše, u naredbi br. 150 od 22. maja 2012. godine, u kojoj je nižem sudu uputio predmet koji se odnosio na zabranu heterologne fertilizacije, Ustavni sud se pozvao, između ostalog, na članove 8 i 14 Konvencije. Sud ne može da ne konstatuje, međutim, da u njegovoj presudi br. 162 od 10. juna 2014. godine u istom predmetu Ustavni sud jeste ispitao zabranu o kojoj je riječ samo u svjetlu članova Ustava o kojima se radilo (naime, članova 2, 31 i 32). Što se tiče članova 8 i 14 Konvencije, na koje se pozvao samo jedan od tri niža suda (v. stav 35 ove presude), Sud je samo konstatovao da pitanja koja su pokrenuta po tim odredbama jesu bila pokrivena zaključcima do kojih je došao u vezi sa pitanjem ustavnosti (v. stav 39 ove presude).
96. Shodno tome, naredbe Suda u Kaljariju (od 9. novembra 2012. godine) i Suda u Rimu (od 15. januara 2014. godine) bile su jedina dva izuzetka jer u njima nije propušteno da se uzme u obzir Konvencija i njena sudska praksa. Nakon što je uzeo u obzir zaključke Suda u predmetu *Costa i Pavan* (citirano ranije u tekstu ove presude), Sud u Kaljariju ovlastio je pristup tužilaca dijagnozi prije usađivanja, a Sud u Rimu pokrenuo je pitanje ustavnosti po toj tački pred Ustavnim sudom. Ostaje činjenica da su to samo dva izolovana slučaja od jedanaest na koje se pozvala Vlada, i da se oni odnose na drugačije pitanje od pitanja u ovom predmetu i o pitanju u vezi sa kojim je Sud već odlučio.
97. Nadalje, pošto je kompatibilnost člana 13 Zakona br. 40/2004 sa pravima koja se garantuju Konvencijom novo pitanje, Sud nije uvjeren da mogućnost koja je otvorena podnositeljki predstavke da iznese svoje pritužbe pred redovnim sudom predstavlja djelotvoran pravni lijek.
98. Presude br. 348 i 349 same po sebi pojašnjavaju razliku između uloga koje imaju Sud u Strazburu i Ustavni sud, i nalaze da Sud u Strazburu ima zadatak da tumači Konvenciju, a da Ustavni sud mora da utvrđuje da li postoji konflikt između neke konkretne domaće odredbe i prava koja se jemče Konvencijom, između ostalog, u kontekstu tumačenja koje daje Evropski sud za ljudska prava (v. stav 26 ove presude).
99. Štaviše, odluka od 19. marta 2014. godine kojom je Predsjednik Ustavnog suda prekinuo ispitivanje pitanja koje je 7. decembra 2012. godine pokrenuo Sud iz Firenze u očekivanju odluke Suda u ovoj predstavi (v. stav 53 ove presude) u saglasju je sa ovim pristupom.

100. U tom kontekstu Sud konstatuje da je, u novijoj presudi (br. 49, deponovanoj 26. marta 2015. godine) u kojoj je analizirao, između ostalog, mjesto Evropske Konvencije o ljudskim pravima i sudsku praksu Suda u domaćem pravnom poretku, Ustavni sud ukazao na to da redovni sudovi imaju obavezu da postupaju u skladu sa sudskom praksom Suda kada je ona "dobro utvrđena" ili je izaražena u "pilot presudi".
101. U svakom slučaju, Sud je konstatovao u mnogo prilika da, u italijanskom pravnom sistemu, stranke u postupku nemaju pravo da se direktno obraćaju Ustavnom sudu. Samo sud koji rješava u meritumu predmeta ima mogućnost upućivanja Ustavnom sudu, na zahtjev strane ili na svoj prijedlog. Shodno tome, takva predstavka ne može da bude lijek čije iscrpljivanje je obavezno po Konvenciji (v. među drugim izvorima, *Brozicek protiv Italije*, br. 10964/84, 19. decembra 1989. godine, stav 34, Serija A br. 167; *Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], br. 22774/93, stav 42, ECHR 1999-V; *C.G.I.L. i Cofferati protiv Italije*, br. 46967/07, stav 48, 24. februara 2009; *Scoppola protiv Italije (br. 2)* [GC], br. 10249/03, stav 75, 17. septembar 2009; i *M.C. i drugi protiv Italije*, br. 5376/11, stav 47, 3. septembra 2013). Međutim, Komisija i Sud su našli, u vezi sa drugim državama članicama, da direktna predstavka Ustavnom sudu jeste domaći pravni lijek koji se mora upotrijebiti (v. npr. *W. protiv Njemačke*, br. 10785/84, 18. jul 1986, *Odluke i izvještaji* (DR) 48, str. 104; *Union Alimentaria Sanders SA protiv Španije*, br. 11681/85, 11. decembra 1987. godine DR 54, str. 101 i 104; *S.B. i drugi protiv Belgije* (dec.), br. 63403/00, 6. april 2004. godine; i *Grišankova i Grišankovs protiv Letonije* (dec.), br. 36117/02, ECHR 2003-II (izvodi)).
102. Uzevši u obzir gore navedeno, Sud ne može da smatra da sistem kojim se iziskuje da se domaće odredbe tumače u svjetlu Konvencije, koji je postavljen presudama br. 348 i 349 predstavlja prekretnicu koja može da pobije taj zaključak (v. za suprotne implikacije, novije odluke Suda kojima se priznaje djelotvornost predstavljeni Ustavnog suda Turske nakon kreiranja sistema direktnih predstavljeni tom sudu: *Hasan Uzun protiv Turske* (dec.), br. 10755/13, stavovi 25-27, 30. april 2013. godine i *Ali Koçintar protiv Turske* (dec.), br. 77429/12, 1. jul 2014).
103. Principi uspostavljeni presudama br. 348 i 349 od 24. oktobra 2007. godine treba da budu pozdravljeni, naročito u odnosu na mjesto koje se dodjeljuje Konvenciji u italijanskom pravnom sistemu i podsticaj koji se daje domaćim sudskim organima da tumače domaće standarde i Ustav u kontekstu Evropske konvencije o ljudskim pravima i sudske prakse Suda. Sud takođe konstatuje da, u oblastima koje nisu potpomognuta oplodnja jeste bilo mnogo rasprava u kojima je ustavni sud proglasio domaće odredbe neustavnim na osnovu, između ostalog, nespojivosti sa pravima koje se jemče Konvencijom i sudske prakse Suda (v. npr. presudu br. 39 od 5. marta 2008. godine u vezi sa pravnom nesposobnošću nakon stečaja, presudu br. 93. od 17. marta 2010. godine o javnoj prirodi rasprava u postupcima za izvršenje privremenih mjera i presudu br. 210 od 3. jula 2013. godine koja se odnosi na retrospektivnu primjenu krivičnog prava).
104. Međutim, treba najprije konstatovati da italijanski sistem predviđa samo posrednu predstavku fizičkih lica Ustavnom sudu. Nadalje, Vlada nije pokazala, ni potkrijepila ustanovljeno sudskom praksom i praksom da je, kada je riječ o doniranju embriona za svrhe istraživanja, tužba podnositeljke predstavljeni pred redovnim sudovima u kombinaciji sa dužnošću tih sudova da pokrenu pitanje

- ustavnosti pred Ustavnim sudom u svjetlu Konvencije predstavljalo djelotvorni pravni lijek u ovom predmetu koje je podnositeljka predstavke trebalo da iscrpi.
105. Uzevši u obzir gore navedeno i činjenicu da je Ustavni sud odlučio da obustavi svoje ispitivanje sličnog slučaja u očekivanju odluke Suda u ovom predmetu, prigovor koji je uložila tužena Vlada mora se odbaciti.

II. POŠTOVANJE ROKA OD ŠEST MJESECI

A. Podnesci Vlade

106. Na raspravi je Vlada prigovorila da je predstavka predata van roka, i navela da je Zakon kojim se zabranjuje doniranje embriona za naučna istraživanja stupio na snagu 10. marta 2004. godine, a da podnositeljka predstavke nije tražila da se njeni embrioni oslobode za svrhe takve donacije do 14. decembra 2011. godien, u dopisu koji je poslat na taj datum Centru za reproduktivnu medicinu gdje su embrioni bili krioprezervirani.

B. Podnesci podnositeljke predstavke

107. Podnositeljka predstavke odgovorila je na ovaj prigovor tokom rasprave, navodeći da je ona zaista podnijela pisani zahtjev centru za reproduktivnu medicinu za oslobađanje njenih embriona na dan 14. decembra 2011. godine, ali da je ranije usmeno podnijela identične zahtjeve.
108. U svakom slučaju, podnositeljka predstavke tvrdila je da je svaki zahtjev centru za reproduktivnu medicinu bio osuđen na neuspjeh, pošto se Zakonom koji se tu primjenjivao kategorično zabranjivala donacija embriona za naučna istraživanja.

C. Ocjena Suda

109. Sud je već priznao da kada zadiranje u pravo na koje se poziva podnositeljka predstavke proističe direktno iz zakonodavstva, samo održavanje spornog zakonodavstva na snazi može da predstavlja kontinuirano zadiranje u pravo o kome je riječ (v. npr. *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7525/76, 22. oktobar 1981. godine, Serija A br. 45, i *Norris protiv Irske*, 26. oktobar 1988. godine, stav 38, Serija A br. 142, u kojima su se podnosioci predstavke, koji su bili homoseksualci, žalili da zakoni koji u praksi čine homoseksualne prakse krivičnim djelom zadiru u njihovo pravo na poštovanje privatnog života).
110. Sud je nedavno postupio po tom osnovu u predmetu *Vallianatos i drugi protiv Grčke* [GC], br. 29381/09 i 32684/09, stav 54, ECHR 2013 (izvodi) u kojem su se podnosioci predstavke žalili na kontinuirano kršenje članova 14 i 8 Konvencije zbog toga što oni, kao istopolni par, nisu mogli da sklope "registrovano partnerstvo", dok su to zakonito mogli raznopolni parovi. Nadalje, u predmetu *S.A.S. protiv Francuske* ([GC], br. 43835/11, stav 110, ECHR 2014 (izvodi)), koji se odnosio na zakonsku zabranu nošenja odjeće osmišljene tako da sakriva lice osobe na javnim mjestima, Sud je konstatovao da je situacija podnositeljke predstavke bila slična situaciji podnosilaca predstavke u predmetu *Dudgeon i Norris*, u kome je Sud utvrdio kontinuirano zadiranje u ostvarivanje prava koja se štite članom 8 Konvencije
111. Sud priznaje da u gore citiranim predmetima efekat spornih zakonodavnih mjera na svakodnevni život podnosilaca predstavke jeste bio značajniji i direktniji

nego što je to bilo u ovom predmetu. Ipak, zakonska zabrana na doniranje embriona za naučna istraživanja o kojoj je ovdje riječ, neporecivo ima uticaja na privatni život podnositeljke predstavke. Taj uticaj, koji proističe iz biološke veze između podnositeljke predstavke i njenih embriona i plana da začne porodicu koja je bila u osnovi njihovog kreiranja, jeste direktan rezultat stupanja na snagu Zakona br. 40/2004 i predstavlja kontinuiranu situaciju po tome da kontinuirano utiče na podnositeljku predstavke od tada (v. završni izvještaj Studijske komisije o embrionima od 8. januara 2010, koji se odnosi na potencijalno neograničeno dugu krioprezervaciju zamrznutih embriona, stav 21 ove presude).

112. U ovoj vrsti predmeta, prema sudskoj praksi Suda, šestomjesečni rok ne počinje da teče dok situacija na koju se podnosilac predstavke žali nije došla do kraja (v. između ostalih izvora, *Çinar protiv Turske*, br. 17864/91, Odluka Komisije od 5. septembra 1994. godine). Kao posljedica toga Sud ne prihvata argument Vlade da vremenski period teče od datuma na koji je Zakon o kome je riječ stupio na snagu.
113. Štaviše, podnesak Vlade je gotovo predstavljao stav da je podnositeljka predstavke željela da donira svoje embrione od datuma na koji je Zakon o kome je riječ stupio na snagu, što nije stvar koja je otvorena za špekulisanje od strane Suda.
114. Prigovor na osnovu kašnjenja u predaji predstavke, koji je dala Vlada po članu 35 stav 1 Konvencije, ne može se stoga potvrditi.

III. STATUS OŠTEĆENE ZA PODNOSITELJKU PREDSTAVKE

A. Podnesci Vlade

115. Vlada je takođe uložila prigovor na osnovu toga da podnositeljka predstavke nije imala status oštećene, tvrdeći da je tokom perioda od 12. novembra 2003. godine - datuma smrti njenog partnera - do 10. marta 2004. godine, kada je Zakon br. 40/2004 stupio na snagu, podnositeljka predstavke mogla donirati svoje embrione za istraživanja jer tada nije bilo propisa koji je to pitanje uređivao i doniranje te vrste stoga nije bilo zabranjeno.

B. Podnesci podnositeljke predstavke

116. Podnositeljka predstavke navela je na raspravi da je veoma kratak vremenski period protekao između datuma smrti njenog partnera i datuma kada je zakon stupio na snagu - otprilike četiri mjeseca - i da ona nije bila u mogućnosti da donese jasnu odluku tokom tog perioda o tome što je željela da uradi sa embrionima dobijenima iz IVF liječenja koje je prošla

C. Ocjena Suda

117. Sud ponavlja da kada zadiranje u privatni život podnosioca predstavke potiče direktno iz zakona, održavanje spornog propisa na snazi predstavlja kontinuirano zadiranje u ostvarivanje prava o kojem je riječ. U ličnim okolnostima podnositeljke predstavke, samo postojanje ovog propisa kontinuirano i direktno utiče na njen privatni život (v. *Dudgeon*, stav 41, i *Norris*, stav 34, oba citirana ranije u tekstu ove presude).
118. U ovom konkretnom predmetu, podnositeljka predstavke nije bila u mogućnosti da donira svoje embrione za istraživanje pošto je Zakon 40/2004 stupio na snagu (v. takođe stav 113 ove presude). Pošto je situacija ostala nepromijenjena od tada,

činjenica da je podnositeljka predstavke željela da donira svoje embrione za istraživanje u vrijeme podnošenja predstavke dovoljna je da Sud utvrdi da ona ima status oštećene. Nadalje, što se tiče argumenta Vlade da je podnositeljka predstavke mogla da donira svoje embrione za naučno istraživanje tokom perioda koji je protekao između smrti njenog partnera i stupanja na snagu Zakona, Sud konstatuje informaciju koju je predala podnositeljka predstavke prema kojoj, tokom kratkog perioda koji se ovdje pominje, ona nije mogla da donese jasnu odluku u vezi sa sudbinom embriona.

119. Prigovor tužene Vlade po osnovu nepostojanja statusa oštećene kod podnositeljke predstavke mora se stoga odbiti.

IV. NAVODNE POVREDE ČLANA 8 KONVENCIJE

120. Pozivajući se na član 8 Konvencije, podnositeljka predstavke navela je da je zabrana po članu 13 Zakona br. 40/2004 na doniranje embriona za naučna istraživanja dovela do povrede njenog prava na poštovanje privatnog života. Relevantni dio člana 8 glasi:

"1. Svako ima pravo na poštovanje privatnog ... života...

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

A. Podnesci strana

1. Argumenti Vlade

121. Vlada je navela na samom početku da pitanje da li humani embrioni mogu da se doniraju za naučna istraživanja nije ulazilo u koncept "prava na poštovanje privatnog života".

122. Na raspravi Vlada je navela da član 8 Konvencije može da se primijeni samo "posredno" u ovom predmetu, tj. samo ukoliko je podnositeljka predstavke željela da začne porodicu tako što će svoje embrione usaditi i ukoliko je bila spriječena da to učini primjenom Zakona br. 40/2004.

123. U svakom slučaju Vlada je navela da navodno zadiranje u privatni život podnositeljke predstavke jeste bilo u skladu sa zakonom i da je imalo legitiman cilj zaštite potencijala embriona da živi.

124. Što se tiče srazmjernosti sporne mjere, Vlada se ograničila u svojim pisanim zapažanjima na upućivanje na argumente koje su predali po članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Međutim, na raspravi je Vlada navela da italijanski zakoni nisu nekonzistentni, tvrdeći da je podnositeljka predstavke pogrešno tvrdila da krioprezervirani embrioni ne mogu da se razviju u ljudski život. U vezi sa tim Vlada je navela da, ukoliko se izvrši na propisan način, krioprezervacija nije ograničena u trajanju i da trenutno nema naučnih sresdstava kojima bi se mogla utvrditi vitalnost krioprezerviranog embriona bez njegovog odmrzavanja.

125. Vlada je takođe navela da italijansko pravo, koje dozvoljava abortus, nije nespojivo sa zabranom doniranja embriona za istraživanja, pošto u slučaju abortusa zaštita života fetusa jasno mora da se odmjeri u odnosu na situaciju i interese majke.

126. Tokom rasprave Vlada je takođe navela da embrioni definitivno uživaju zaštitu po evropskom pravu. U svom podnesku Vlada je navela da Konvencija Savjeta Evrope o ljudskim pravima i biomedicini (Oviedo konvencija) od 4. aprila 1997. godine sigurno nije propisivala da države moraju ovlastiti destruktivna naučna istraživanja na embrionima, pošto, odluka u vezi obavljanja takvih istraživanja leži u širokom polju slobodne procjene država u toj sferi.

127. Vlada je dalje navela da su pripremni radovi na Zakonu br. 40/2004 pokazali da je on krajnji proizvod značajnog posla koji je uzeo u obzir niz naučnih i tehničkih mišljenja i pitanja o ovoj temi. Štaviše, Zakon o kome je riječ bio je predmet nekoliko referenduma, između ostalog i u vezi sa zadržavanjem člana 13, koji je proglašen nevažećim jer nije dat potreban broj glasova.

128. Nadalje, iako su priznali da su se u italijanskim naučnim istraživanjima koristile embrionske linije ćelija uvezene iz inostranstva koje su nastale uništenjem prvobitnih embriona, Vlada je istakla da proizvodnja ovih linija ćelija nije vršena na zahtjev italijanskih laboratorija i konstatovala da je bilo otprilike tri stotine embrionskih linija ćelija na svijetu koje su stavljene na raspolaganje cjelokupnoj naučnoj zajednici. U vezi sa tim oni su istakli da namjerno uništavanje humanih embriona nije moglo da se poredi sa korišćenjem linija ćelija ljudskih embriona koji su već bili uništeni.

129. U odnosu na finansiranje naučnih istraživanja od strane Evropske unije, Vlada je navela da Sedmi okvirni program za istraživanje i tehnološki razvoj i Okvirni program za istraživanja i inovacije "Horizont 2020" (v. stav 64 ove presude) nisu predviđali finansiranje projekata koji uključuju uništenje embriona, bez obzira da li su oni kreirani u Evropi ili dovedeni iz trećih zemalja.

130. Oni su konstatovali, na kraju, da je u svom mišljenju od 18. novembra 2005. godine o "usvajaju za rođenje - ADP" (v. stavove 19-20 ove presude) Nacionalni komitet za bioetiku već rješavao po pitanjima sudbine viška embriona sa ciljem da se pronađu rješenja koja bi poštovala njihov život.

131. Po njihovom mišljenju, to rješenje bi sada moglo postati realnost s obzirom na presudu br. 162 od 10. juna 2014. godine u kojoj je Ustavni sud proglasio zabranu heterologne oplodnje neustavnom, i tako dozvolio da se višak embriona iz *in vitro* oplodnje koristi za nedestruktivne svrhe u skladu sa ciljem kojim teži italijansko zakonodavstvo u ovoj oblasti.

2. Argumenti podnositeljke predstavke

132. Podnositeljka predstavke navela je na samom početku da prema sudskoj praksi Suda, "privatni život" predstavlja širok koncept (ona se pozvala na predmet *Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 2346/02, stav 61, ECHR 2002-III i *Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 6339/05, stav 71, ECHR 2007-I).

133. Ona je dalje navela da je izgubila partnera u tragičnim okolnostima i da je to razlog zbog kojeg nije mogla da začne porodicu kako je željela. Na raspravi je objasnila da je proteklo samo četiri mjeseca između smrti njenog partnera i stupanja Zakona na snagu, tako da ona nije imala potrebno vrijeme da razmotri svoje planove da začne porodicu i da je u svakom slučaju usađivanje embriona *post mortem* bilo nezakonito.

134. Shodno tome, ona je smatrala da je Država od nje tražila da prisustvuje uništenju njenih embriona umjesto da joj dozvoli da ih donira za istraživanje, što bi bio plemeniti cilj i izvor utjehe za nju nakon bolnih događaja koji su se desili u njenom

životu. U tim okolnostima ona je navela da je u pitanju bilo njeno pravo na privatni život.

135. Ona je takođe navela da je zabrana na doniranje embriona bila potpuno nelogična, pošto je jedina alternativa koju je sistem nudio bila smrt embriona. Na raspravi je istakla nekonzistentnosti koje postoje u italijanskom pravnom sistemu, i navela da je pravo embriona na život na koje se poziva Vlada bilo nespojivo sa mogućnošću koju su žene imale da prekinu trudnoću do trećeg mjeseca i sa korišćenjem linija ćelija embriona u italijanskim laboratorijama koje su ih dobijale od uništenja embriona kreiranih u inostranstvu.
136. Nadalje, ona je smatrala da mogućnost da se doniraju embrioni kojima nije sudbina na budu usađeni u matericu takođe ispunjava i javni interes jer istraživanje u oblasti induciranih pluripotentnih matičnih ćelija još uvijek nije zamijenilo istraživanja matičnih ćelija, zbog čega se ona i dalje svrstavaju u najperspektivnije istraživačke metode, naročito kada je riječ o liječenju određenih neizlječivih bolesti.
137. Ona je takođe navela da država nije imala široko polje slobodne procjene u ovom predmetu, naročito s obzirom na postojeći konsenzus u Evropi u vezi sa mogućnošću doniranja embriona koji neće biti usađeni za svrhe naučnog istraživanja.
138. Na raspravi je ona pomenula presudu Suda pravde Evropske unije u predmetu *Oliver Brüstle protiv Greenpeace eV* od 18. oktobra 2011. godine (v. stavove 59 do 61 ove presude). Konstatujući da je ova presuda bila ograničena na zabranu mogućnosti patentiranja izuma koji su uključivali uništenje humanih embriona, ona je zaključila da sami izumi - i prethodna istraživanja - nisu bili zabranjeni na nivou Evrope.
139. I na kraju, ona je navela da je Saopštenje Evropske komisije o inicijativi evropskih građana "Jedan od nas" od 28. maja 2014. godine (v. stavove 65-66 ove presude) potvrdilo da je finansiranje istraživanja matičnih ćelija humanih embriona dozvoljeno.

3. Zapažanja trećih strana

(a) Evropski centar za pravo i pravdu (u daljem tekstu: ECLJ)

140. ECLJ je naveo da u ovom konkretnom predmetu interes nauke - kome je podnositeljka predstavke pridavala značaj - nije imao prednost nad poštovanjem koje se mora dati embrionu, u skladu sa "primatom ljudskog bića" koje je pohranjeno u članu 2 Konvencije iz Ovieda.
141. Takođe je ovaj centar konstatovao da je u svim slučajevima u kojima su se pokretala pitanja vezana za pomognutu oplodnju koja su iznesena pred Sud zadiranje u privatni i porodični život podnosilaca predstavke potical iz Zakona koji je sprečavao da par ili majka dobiju dijete. Situacija je bila drugačija ovdje po tome što je podnositeljka predstavke odlučila da ne usadi embrion iako u vrijeme kada je prošla IVF liječenje nije bilo zakona koji je zabranjivao gestaciju *post mortem*.
142. I na kraju, pozivajući se na presude u predmetima *S.H. i drugi protiv Austrije* i *Evans*, obje citirano ranije u tekstu ove presude, ECLJ je konstatovao da su države članice imale široko polje slobodne procjene u ovoj oblasti.

b) Udruženja Movimento per la vita, Scienza e vita i Forum delle associazioni familiari, koja je zastupao g. Carlo Casini

143. Ova udruženja navela su da su destruktivni eksperimenti na humanim embrionima, koji su "subjekat", zabranjeni zakonom i da Oviedo Konvencija nije uvela nikakvu obavezu da se ovlaste takvi eksperimenti.

144. Oni su takođe konstatovali da države članice uživaju široko polje slobodne procjene u ovoj oblasti.

(c) Udruženja Luca Coscioni, Amica Cicogna Onlus, L'altra Cicogna Onlus i Cerco bimbo i četrdeset šest poslanika italijanskog parlamenta, koje je zastupala g-đa Filomena Gallo

145. Ove treće strane navele su da je koncept "privatnog života" u razvoju i da se ne može iscrpno definisati, te da je podnositeljka predstavke tražila, između ostalog, pravo na poštovanje svog izbora da donira svoju vlastitu biološku materiju za istraživanje, naime, embrione koji nisu više bili namijenjeni njenom projektu roditeljstva i koji su u svakom slučaju morali biti uništeni.

146. Oni su dodali da zadiranje o kome je riječ nije bilo opravdano svrhom na koju se pozivalo, pošto italijansko pravo nije nudilo apsolutnu zaštitu života embriona.

(d) Udruženja VOX - Osservatorio italiano sui Diritti, SIFES - Društvo za plodnost, sterilitet i reproduktivnu medicinu i Cittadinanzattiva, koje su zastupali g-đa Maria Elisa D'Amico, g-đa Maria Paola Costantini, g. Massimo Clara, g-đa Ciara Ragni i g-đa Benedetta Liberali

147. Ova udruženja istakla su da član 13 Zakona br. 40/2004 ograničava slobodu pojedinaca da odluče o sudbini svojih vlastitih embriona, koji su morali da budu krioprezervirani u neograničenom trajanju, i tako dovodili do značajnih troškova.

148. Prema njihovim riječima, krioprezervacija nije ni na koji način bila korisna embrionima kojima je sudbina bila da umru, niti parovima, koji generalno nisu željeli da koriste embrione koji su bili krioprezervirani dugo vrijeme za usađivanje jer je "kvalitet" tih embriona slabio vremenom. Krioprezervacija je bila jednako beskorisna za medicinske centre gdje su embrioni bili pohranjeni.

B. Ocjena Suda

1. Primjenjivost člana 8 Konvencije na ovaj predmet i prihvatljivost pritužbi koje je pokrenula podnositeljka predstavke

149. U ovom konkretnom predmetu Sud je pozvao po prvi puta da se donese odluka o pitanju da li "pravo na poštovanje privatnog života" koje se garantuje članom 8 Konvencije može da obuhvati pravo na koje se pred njim poziva podnositeljka predstavke da koristi embrione dobijene iz *in vitro* oplodnje za svrhe doniranja za naučna istraživanja.

150. Vlada je navela da su odredbe o kojima je riječ mogle da se primijene samo indirektno u ovom predmetu i isključivo u svom aspektu "porodičnog života", tj. samo ukoliko je podnositeljka predstavke željela da započne porodicu putem krioprezervacije i kasnijeg usađivanja njenih embriona i ukoliko je bila spriječena to da uradi primjenom Zakona br. 40/2004.

151. Međutim, podnositeljka predstavke navela je u formularu za predstavku (v. stava 14 ove presude) i ponovila na raspravi (v. stav 116 ove presude) da, od smrti njenog partnera ona više ne namjerava da osnuje porodicu. Štaviše, ona nije

ni u jednom trenutku navela pred Sudom da je bilo povrede njenog prava na poštovanje porodičnog života po članu 8 Konvencije.

152. U stvarnosti predmet slučaja pred Sudom odnosi se na ograničenje prava koje je navela podnositeljka predstavke da odlučuje o sudbini svojih embriona, pravu koje se najviše odnosi na "privatni život".

153. Kao i podnositeljka predstavke, Sud konstatuje na samom početku da, prema njegovoj sudskoj praksi "privatni život" u smislu člana 8 Konvencije jeste širok i ne može se iscrpno definisati i da obuhvata, između ostalog, pravo na samoodređenje (v. *Pretty*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 61). Ovaj koncept takođe obuhvata pravo na poštovanje odluka da se postane ili ne postane roditelji (v. *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 71, i *A, B, i C protiv Irske* (GC), br. 25579/05, stav 212, ECHR 2010).

154. U predmetima koje je ispitao Sud u kojima je pokrenuto konkretno pitanje sudbine embriona dobijenih pomognutom oplodnjom, Sud je uzeo u obzir slobodu izbora strana.

155. U predmetu *Evans* (citirano ranije u tekstu ove presude), kada se analizira ravnoteža koju je trebalo postići između suprotstavljenih prava na koja se mogu pozvati strane u *in vitro* oplodnji po članu 8 Konvencije, Veliko Vijeće "nije smatralo da pravo podnositeljke predstavke na poštovanje njene odluke da postane roditelj u genetičkom smislu treba da dobije veću težinu nego pravo njenog (bivšeg partnera) da se poštuje njegova odluka da nema genetički vezano dijete sa njom" (v. *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 90).

156. Nadalje, u presudi *Knecht protiv Rumunije* (br. 10048/10, 2. oktobar 2012), gdje se podnosilac predstavke žalio, između ostalog, na odbijanje nacionalnih vlasti da ovlaste prenos njenih embriona iz medicinskog centra gdje su bili uskladišteni u specijalizovanu kliniku po njenom izboru, Sud je našao da je član 8 primjenjiv samo sa stanovišta poštovanja privatnog života podnosioca predstavke (v. *Knecht*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 55) iako je podnositeljka predstavke takođe navela da je došlo do povrede njenog prava na poštovanje porodičnog života (v. stav 51 ove presude).

157. Što se tiče domaćeg prava, Sud konstatuje da, kako je navela Vlada na raspravi, presuda br. 162 od 10. juna 2014. godine u kojoj je Ustavni sud proglasio neustavnom zabranu heterologne fertilizacije (v. stavove 34 do 39 ove presude) ne treba da dozvoli "usvajanje za rođenje", praksu koja se sastoji od toga da par ili žena usvoje višak embriona da bi ih usadili i koju je predvidio Nacionalni komitet za bioetiku 2005. godine. Nadalje, Sud konstatuje da je u presudi o kojoj je riječ Ustavni sud našao da je odluka podnosioca predstavke u postupku da postanu roditelji i osnuju porodicu sa djecom bila jedan aspekt njihove slobode samoodređenja u sferi privatnog i porodičnog života (v. stav 37 ove presude). To znači da italijanski pravni sistem takođe pridaje značaj slobodi izbora strana u *in vitro* oplodnji u vezi sa sudbinom embriona koji neće doživjeti sudbinu usađivanja.

158. U ovom predmetu Sud mora takođe da uzme u obzir vezu koja postoji između lica koja su prošla *in vitro* fertilizaciju i embriona koji su tako začeti i koji zbog činjenice da sadrže genetski materijal lica o kome je riječ shodno tome predstavljaju sastavni dio genetskog materijala i biološkog identiteta tog lica.

159. Sud zaključuje da se mogućnost podnositeljke predstavke da ostvaruje svoju svjesnu i na argumentima baziranu odluku vezanu za sudbinu njenih embriona tiče intimnog aspekta njenog ličnog života i shodno tome da se odnosi

na njeno pravo na samo-određenje. Stoga je sa stanovišta prava na poštovanje privatnog života, član 8 primjenjiv na ovaj predmet.

160. Sud konstatuje, na kraju, da ova pritužba nije očigledno neosnovana u smislu člana 35 stav 3 Konvencije i da se ne može proglasiti neprihvatljivom po bilo kom drugom osnovu. Ona stoga mora biti proglašena prihvatljivom.

2. Meritum pritužbe podnositeljke predstavke

(a) *Da li je bilo "zadiranja" "u skladu sa zakonom"*

161. Kao i strane, Sud smatra da zabrana po članu 13 Zakona br. 40/2004 na doniranje za naučna istraživanja embriona dobijenih iz *in vitro* fertilizacije koji nisu namijenjeni usaivanju predstavlja zadiranje u pravo podnositeljke predstavke na poštovanje njenog privatnog života. Sud ističe u vezi sa tim da u vrijeme kada je podnositeljka predstavke pribjela *in vitro* fertilizaciji nije bilo odredbi zakona koje bi regulisale doniranje neusađenih embriona dobijenih tom tehnikom. Kao posljedica toga, dok Zakon ne stupi na snagu podnositeljku predstavke ništa nije sprečavalo da donira svoje embrione za naučna istraživanja.

(b) *Legitimnost cilja koji se pokušao ostvariti*

162. Tokom rasprave Vlada je navela da cilj koji se želio postići mjerom na koju se podnositeljka žalila jeste bio da se zaštiti "potencijal embriona da živi".

163. Sud ponavlja da je nabranje izuzetaka od prava pojedinca na poštovanje privatnog života koje se navodi u članu 8 stav 2 iscrpno i da je njihova definicija restriktivna. Da bi ograničenje ove slobode bilo spojivo sa Konvencijom, ono mora, konkretno, da ima za cilj nešto što se može povezati sa jednim od ciljeva koji su navedeni u ovoj odredbi (v. *S.A.S protiv Francuske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 113).

164. Sud konstatuje da ni u svojim pisanim zapažanjima ni u odgovoru na pitanje koje je postavljeno na raspravi Vlada nije pomenula odredbe stava 2 člana 8 Konvencije.

165. Međutim, u svojim pisanim zapažanjima u vezi sa članom 8 Konvencije Vlada se pozvala na argumente koje su izložili u vezi sa članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (v. stav 124 ove presude) prema kojima se u italijanskom pravnom sistemu humani embrion smatraju predmetom prava koji ima pravo na poštovanje koje se daje ljudskom dostojanstvu (v. stav 205 ove presude).

166. Sud takođe konstatuje da su, slično tome, dvije treće strane (ECLJ i udruženja Movimento per la vita, Scienza e vita i Forum delle associazioni familiari) navele da humani embrioni imaju status "subjekta" (v. stavove 140 i 143 ove presude).

167. Sud priznaje da "zaštita potencijala embriona da živi" može da se poveže sa ciljem zaštite morala i prava i sloboda drugih, u smislu u kome Vlada koristi ove koncepte (v. takođe *Costa i Pavan*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 45 i 59). Međutim, ovo ne uključuje ocjenu Suda o tome da li se riječ "drugi" odnosi na humane embrione (v. *A, B i C protiv Irske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 228).

(c) *Neophodnost mjere u demokratskom društvu*

(i) *Principi uspostavljeni u sudskoj praksi Suda vezani za pomognutu oplodnju*

168. Sud ponavlja da će u određivanju da li je sporna mjera "neophodna u demokratskom društvu" on u svjetlu predmeta u cjelini razmotriti da li su razlozi navedeni da opravdaju tu mjeru bili relevantni i dovoljni za svrhe stava 2 člana 8 (v. između ostalog, *S.H. i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude stav 91; *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, 24. mart 1988, stav 68, Serija A br. 130; *K. i T. protiv Finske* [GC], br. 25702/94, stav 154, ECHR 2001-VII; *Kutzner protiv Njemačke*, br. 46544/99, stav 65, ECHR 2002-I; i *P., C. i S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 56547/00, stav 114 ECHR 2002-VI).

169. Nadalje, niz faktora se mora uzeti u obzir kada se utvrđuje koliko je široko polje slobodne procjene koje treba da ima država u bilo kom predmetu po članu 8. Kada se radi o naročito važnom aspektu egzistencije ili identiteta pojedinca, polje slobodne procjene koje se daje državi obično je ograničeno (v. *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 77 i drugi tu citirani izvori, i *Dickson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (GC), br. 44362/04, stav 78, ECHR 2007-V). Kada, međutim, ne postoji konsenzus među državama članicama Savjeta Evrope, bilo o relativnoj važnosti interesa o kome se radi u predmetu ili o najboljim sredstvima za njegovu zaštitu, naročito kada se predmetom pokreću osjetljiva moralna ili etička pitanja, polje slobodne procjene države je šire (v. *S.H. i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 94; *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 77; *X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. april 1997. godine, stav 44, *Izvjestaji o presudama i odlukama 1997-II*; *Fretté protiv Francuske*, br. 36515/97, stav 41, ECHR 2002-I; *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (GC), br. 28957/95, stav 85, ECHR 2002-VI; i *A, B i C protiv Irske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 232).

170. Sud je takođe konstatovao da u svakom slučaju "rješenja do kojih je došao zakonodavac nisu van (njegove) pomne analize. Na Sudu je da ispita pažljivo argumente koji su uzeti u razmatranje tokom zakonodavnog procesa i doveli do odluka koje je donijelo zakonodavno tijelo i da utvrdi da li je postignuta pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa države i interesa lica na koja direktno utiču te zakonodavne odluke (v. *S.H. i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 97).

171. U gore pomenutom predmetu Sud je takođe konstatovao da Parlament Austrije nije još uvijek "preduzeo detaljnu ocjenu pravila kojima se reguliše vještačka prokreacija, uzimajući u obzir dinamična dešavanja u nauci i društvu" i istakao da "ova oblast, u kojoj izgleda da se pravo kontinuirano razvija, treba da bude pod revizijom strana ugovornica" (v. *S.H. i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 117 i 118).

172. U predmetu *Costa i Pavan* (citirano ranije u tekstu ove presude, stav 64), Sud je našao da italijanskom zakonodavstvu o dijagnozi prije usađivanja nedostaje konzistentnost u tome što nije dozvoljavalo da se usađivanje ograniči na embrione koji nisu pogođeni bolešću čiji su zdravi nosioci pojedinci o kojima je riječ, ali je dozvoljavalo da podnositeljka predstavke pobaci fetus koji bi bio rođen sa tom bolešću.

173. Sud je takođe našao da nije bio njegov zadatak da zamijeni svojom presudom presudu domaćih vlasti u donošenju odluke o tome koji je najpogodniji propis za uređivanje pomognute oplodnje, konstatujući naročito da upotreba tehnika *in vitro* oplodnje pokreće moralna i etička pitanja u oblasti koja se konstantno razvija (v. *Knecht*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 59).

(ii) Primjena gore navedenih principa na ovaj konkretni predmet

174. Sud konstatuje na samom početku da se, za razliku od gore citiranih predmeta, ovaj predmet ne odnosi na izgledno roditeljstvo. Shodno tome, iako je naravno važno, pitanje na koje se podnositeljka predstavke poziva da donira embrione za naučno istraživanje nije pravo iz grupe osnovnih prava za koja važi zaštita članom 8 Konvencije, pošto se ono ne tiče naročito važnog aspekta postojanja i identiteta podnositeljke predstavke.

175. Kao posljedica toga, i uzevši u obzir principe koji su utvrđeni u njegovoj sudskoj praksi, Sud smatra da tužena država treba da dobije široko polje slobodne procjene u ovom predmetu.

176. Nadalje, Sud konstatuje da pitanje doniranja embriona kojima sudbina nije da budu usađeni sasvim jasno pokreće "osjetljiva moralna i etička pitanja" (v. *Evans; S.H. i drugi*, i *Knecht*, svi citirani ranije u tekstu ove presude i da materijali iz komparativnog prava koji su na raspolaganju Sudu (v. stavove 69 i 76 ove presude) pokazuju da, za razliku od tvrdnji podnositeljke predstavke, ne postoji konsenzus o ovom pitanju na nivou Evrope (v. stav 137 ove presude).

177. Doduše, određene države članice usvojile su neprohibitivni pristup u ovoj oblasti: sedamnaest od četrdeset država članica o kojima Sud ima informacije dozvoljavaju istraživanja na linijama ćelija ljudskih embriona. U nekim drugim državama nema propisa ali relevantne prakse su neprohibitivne.

178. Međutim, određene države (Andora, Letonija, Hrvatska i Malta) donijele su zakone koji izričito zabranjuju sva istraživanja na ćelijama embriona. Druge dozvoljavaju istraživanja ove vrste samo pod strogim uslovima, propisujući na primjer da svrha mora da bude zaštita zdravlja embriona ili da istraživanje koristi ćelije uvezene iz inostranstva (to je slučaj Slovačke, Njemačke, Austrije i Italije).

179. Italija stoga nije jedina država članica Savjeta Evrope u kojoj se zabranjuje doniranje humanih embriona za svrhe naučnog istraživanja.

180. Nadalje, gore citirani materijali Savjeta Evrope i Evropske unije potvrđuju da domaće vlasti imaju široko polje slobodne procjene da donose restriktivne zakone kada je u pitanju uništavanje humanih embriona, uzimajući u obzir, između ostalog, etička i moralna pitanja svojstvena konceptu početka ljudskog života i pluraliteta postojećih stavova o ovom pitanju među različitim državama članicama.

181. Primjer za to je Oviedo Konvencija, čiji član 27 predviđa da nijedna od odredbi ove Konvencije ne treba da se tumači kao da ograničava mogućnost Strane potpisnice da obezbijedi šire mjere zaštite u odnosu na primjenu biologije i medicine. Mišljenje br. 15 usvojeno 14. novembra 2000. godine od strane Evropske grupe za Etiku i nauku i nove tehnologije Evropske komisije, Rezolucija 1352 (2003) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o istraživanju na humanim matičnim ćelijama i Regulativa (EC) br. 1394/2007 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. novembra 2007. godine o naprednim medicinskim proizvodima za terapiju sadrže slične odredbe (v. stav 58, tačka III, F i tačka IV B u tekstu te presude).

182. Ograničenja koja su uvedena na nivou Evrope imaju za cilj da ublaže pretjerivanja u ovoj oblasti. To je slučaj na primjer sa zabranom kreiranja humanih embriona za svrhe naučnih istraživanja koja se predviđa članom 18 Oviedo Konvencije, ili zabranom patentiranja naučnih izuma kada taj proces uključuje

uništenje humanih embriona (v. presudu Suda pravde Evropske unije *Oliver Brüstle protiv Greenpeace eV* od 18. oktobra 2011. godine).

183. Ipak, polje slobodne procjene država nije neograničeno i zadatak je suda da ispita argumente koje je uzelo u obzir zakonodavno tijelo kad je radilo na rješenjima koja je zadržalo i da utvrdi da li je postignuta pravična ravnoteža između interesa države i interesa pojedinaca na koja direktno utiču rješenja o kojima je riječ (v. *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 86, i *S.H. i drugi*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 97).

184. Sud konstatuje, u tom kontekstu, da je pozivajući se na dokumente koji se odnose na pripremni rad na Zakonu br. 40/2004, Vlada navela na raspravi da je nacrt Zakona doveo do rasprava koje su uzele u obzir različita naučna i etička mišljenja i pitanja o temi (v. stav 127 ove presude).

185. Može se vidjeti iz izvještaja XII Stalnog komiteta koji je predat Parlamentu 26. marta 2002. godine da su ljekari, specijalisti i udruženja koja rade u oblasti pomognute oplodnje doprinijeli diskusijama i da je najživlji njihov dio generalno bio vezan za sferu sloboda pojedinca, koji je suprotstavljao zagovarače sekularnog koncepta države i one koji su bili za denominacionalni pristup.

186. Nadalje, tokom rasprava 9. januara 2004. godine, Zakon br. 40/2004 takođe je kritikovan na osnovu, između ostalog, toga da je priznavanje embriona kao pravnog subjekta po članu 1 Zakona dovelo, prema nekim mišljenjima, do niza zabrana, kao što su zabrana na korišćenje heterologne fertilizacije i korišćenje za naučna istraživanja krioprezerviranih embriona koji nisu predviđeni za usađivanje.

187. Kao i Vlada, Sud ponavlja da je Zakon br. 40/2004 bio predmet nekoliko referenduma koji su proglašeni nevažećima jer nije postignut potreban prag datih glasova. Da bi se unaprijedio razvoj naučnih istraživanja u Italiji u oblasti bolesti koje je teško liječiti, jedan takav referendum predložio je da se stavi van snage dio člana 13 koji je uslovljavao ovlašćenje za sprovođenje naučnog istraživanja na embrionima zaštitom njihovog zdravlja i razvoja.

188. Sud stoga konstatuje da je, tokom procesa pripreme nacrtu Zakona o kojem je riječ zakonodavno tijelo već uzelo u obzir različite interese o kojima se ovdje radilo, naročito interes države da se zaštite embrioni i interes lica o kojima je riječ za ostvarivanje njihovog prava na samo-određenje u formi doniranja embriona za istraživanja.

189. Sud konstatuje navode podnositeljke predstavke da je italijansko zakonodavstvo o medicinski pomognutoj oplodnji nekonzistentno, koje je ona dala da bi potkrijepila svoje tvrdnje da je zadiranje u njeno pravo na koje se žali bilo nesrazmjerno.

190. U svojim pisanim zapažanjima na raspravi podnositeljka predstavke konstatovala je da je bilo teško pomiriti zaštitu embriona koju zagovara Vlada sa pravnom sposobnošću žene da prekine trudnoću zbog terapijskih razloga do trećeg mjeseca i takođe sa činjenicom da su naučnici u Italiji koristili linije ćelija embriona dobijene od embriona koji su uništeni u inostranstvu.

191. Zadatak Suda nije da izvrši reviziju dosljednosti italijanskog zakona apstraktno. Da bi bile relevantne za svrhe analize Suda, te nekonzistentnosti na koje se žalila podnositeljka predstavke moraju se odnositi na predmet pritužbe koju ona pokreće pred Sudom, tj. ograničenje njenog prava na samo-određenje vezano za sudbinu njenih embriona (v. *mutatis mutandis*, *Olsson (br. 1)*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 54 i *Knecht*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 59).

192. Što se tiče istraživanja koje se vrši u Italiji na uvezenim linijama ćelija embriona koje su uzete iz embriona koji su uništeni u inostranstvu, Sud konstatuje da, iako pravo koje je navela podnositeljka predstavke da odlučuje o sudbini svojih embriona jeste vezano za njenu želju da doprinese naučnom istraživanju, to ne može međutim da se uzme kao okolnost koja direktno utiče na podnositeljku predstavke.

193. Nadalje, Sud konstatuje informaciju koju je dala Vlada tokom rasprave, prema kojoj linije ćelija embriona koje se koriste u italijanskim laboratorijama za istraživanja nikada se ne proizvode na zahtjev italijanskih vlasti.

194. Sud se slaže sa Vladom da namjerno i aktivno uništenje ljudskih embriona ne može da s uporedi sa korišćenjem linija ćelija koje su dobijene iz humanih embriona uništenih u ranijoj fazi.

195. Sud iz navedenog zaključuje da, čak i ako se pretpostavi da postoje nedosljednosti u zakonodavstvu koje navodi podnositeljka predstavke, one ne mogu direktno da utiču na pravo na koje se ona pozvala u ovom konkretnom slučaju.

196. I na kraju, Sud konstatuje da u ovom slučaju, odluka da se doniraju embrioni o kojima je riječ za svrhe naučnog istraživanja potiče od same podnositeljke predstavke, pošto je njen partner preminuo. Sud nema nijedan dokaz kojim bi se potvrdilo da bi njen partner, koji je imao isti udio u embrionima o kojima je ovdje riječ kao i podnositeljka predstavke u vrijeme fertilizacije, donio istu odluku. Štaviše, nema propisa koji ovakvu situaciju uređuju na nivou domaćeg prava.

197. Iz razloga koji su ovdje navedeni, Sud smatra da Vlada nije prekoračila široko polje slobodne procjene koje uživa u ovom predmetu i da je zabrana o kojoj je riječ bila "neophodna u demokratskom društvu" u smislu člana 8 stav 2 Konvencije.

198. Stoga nije bilo povrede prava podnositeljke predstavke na poštovanje njenog privatnog života po članu 8 Konvencije.

V. NAVODNA POVREDA ČLANA 1 PROTOKOLA BR. 1 UZ KONVENCIJU

199. Pozivajući se na član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, podnositeljka predstavke žalila se da nije bila u mogućnosti da donira svoje embrione i da je imala obavezu da ih drži u stanju krioprezervacije do svoje smrti. Član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju glasi:

"Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbjedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni."

A. Podnesci strana

1. Argumenti Vlade

200. Vlada je navela na samom početku da humani embrion ne može da se tretira kao "stvar" i da je u svakom slučaju neprihvatljivo da mu se pripisuje ekonomska

vrijednost. Vlada je konstatovala da se u italijanskom pravnom sistemu embrion čovjeka smatra subjektom prava i da ima pravo na poštovanje koje se daje ljudskom dostojanstvu.

201. Vlada je takođe navela da je Sud državama članicama dao široko polje slobodne procjene vezano za određivanje početka ljudskog života (oni su se pozvali na presudu u predmetu *Evans*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 56), naročito u oblastima kao što je ova, gdje je riječ o složenim moralnim i etičkim pitanjima koja nisu predmet konsenzusa među državama članicama Savjeta Evrope.

202. Vlada je zaključila da nije bilo povrede člana 1 Protokola br. 1 u ovom predmetu.

2. Argumenti podnositeljke predstavke

203. Podnositeljka predstavke navela je da embrioni koji su začeti *in vitro* fertilizacijom ne mogu da se smatraju "pojedincima" jer ukoliko ne bi bili usađeni u matericu oni se ne bi razvili u fetus i ne bi bili rođeni. Ona je zaključila da, sa pravnog stanovišta, oni predstavljaju "imovinu".

204. U tim okolnostima ona je smatrala da je imala pravo vlasništva nad svojim embrionima i da je država uvela ograničenja tog prava koja nisu bila opravdana osnovama bilo kakvog javnog interesa. Po njenom mišljenju, ne može se razumno pozivati na zaštitu potencijala embriona da živi pošto je već bilo predviđeno da se oni uklone.

3. Zapažanja trećih strana

(a) *Evropski centar za pravo i pravdu (u daljem tekstu: ECLJ)*

205. ECLJ je naveo da embrioni ne mogu da se smatraju "stvarima" i da shodno tome ne mogu namjerno da se unište. Takođe su naveli da koncept "imovine" ima suštinski ekonomske konotacije što mora da se isključi kada je riječ o humanim embrionima.

206. Pozivajući se na presudu u predmetu *Vo protiv Francuske* ([GC], br. 53924/00, stav 82, ECHR 2004-VIII), oni su istakli, na kraju, da je Sud dozvoljavao državama da odrede u svom domaćem pravnom poretku "kada pravo na život počinje" i da im je dao široko polje slobodne procjene u toj oblasti (*A, B i C protiv Irske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 237).

b) *Udruženja Movimento per la vita, Scienza e vita i Forum delle associazioni familiari, koja je zastupao g. Carlo Casini*

207. Ove treće strane navele su da ljudski embrioni ne mogu nikada da se smatraju "stvarima".

208. Oni su naveli, dalje, da je italijansko zakonodavstvo dosljedno u ovoj oblasti. Iako su priznali da je prekid trudnoće na terapijskim osnovama zakonit, konstatovali su da to nije bilo zbog toga što embrion može da se tretira kao "stvar" već zbog toga što se uzimaju u obzir različiti uključeni interesi, naročito majke.

(c) *Udruženja Luca Coscioni, Amica Cicogna Onlus, L'altra Cicogna Onlus i Cerco un bimbo i četrdeset šest poslanika italijanskog parlamenta, koje je zastupala g-đa Filomena Gallo*

209. G-đa Gallo ponovila je argumente koje je predala podnositeljka predstavke, a koji su se odnosili na status embriona.

(d) *Udruženja VOX - Osservatorio italiano sui Diritti, SIFES - Društvo za plodnost, sterilitet i reproduktivnu medicinu i Cittadinanzattiva, koje su zastupanli g-đa Maria Elisa D'Amico, g-đa Maria Paola Costantini, g. Massimo Clara, g-đa Ciara Ragni i g-đa Benedetta Liberali*

210. Ove treće strane nisu predale zapažanja po članu 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

B. Ocjena Suda

1. Principi uspostavljeni u sudskoj praksi Suda

211. Sud ponavlja da koncept "imovine" u smislu člana 1 Protokola br. 1 ima autonomno značenje koje nije ograničeno na vlasništvo nad materijalnim dobrima i nezavisno je od formalne klasifikacije u domaćem pravu: određena druga prava i interesi koji predstavljaju imovinu takođe se mogu smatrati "imovinskim pravima", pa tako i "imovinom" za svrhe ove odredbe. U svakom predmetu pitanje koje treba ispitati jeste da li okolnosti predmeta, uzete u cjelini, daju podnosiocu predstavke pravo na materijalne interese koji se štite članom 1 Protokola br. 1 (v. *Iatridis protiv Grčke* (GC), br. 31107/96, stav 54, ECHR 1999-II, *Beyeler protiv Italije* (GC), br. 33202/96, stav 100, ECHR 2000-I, i *Broniowski protiv Poljske* [GC], br. 31443/96, stav 129, ECHR 2004-V).

212. Član 1 Protokola br. 1 primjenjuje se samo na postojeću imovinu lica. Ne može se smatrati da budući prihodi predstavljaju "imovinu" ukoliko ona već nije zarađena ili definitivno plativa. Nadalje, nada da se imovinska prava koja su dugo ugašena mogu oživjeti ne može da se smatra "imovinom"; niti može uslovno potraživanje koje je isteklo kao rezultat neispunjavanja uslova (v. *Gratzinger i Gratzingerova protiv Republike Češke* (dec.), br. 39794/98, stav 69, ECHR 2002-VII).

213. Međutim, u određenim okolnostima "legitimno očekivanje" da će se dobiti imovina takođe može da uživa zaštitu člana 1 Protokola br. 1. Dakle, kada je imovinski interes u prirodi potraživanja, lice koje taj interes ima može se smatrati licem koje ima legitimna očekivanja ukoliko ima dovoljno osnova za taj interes u domaćem pravu, na primjer kada postoji utvrđena sudska praksa domaćih sudova kojom se potvrđuje postojanje tog interesa (v. *Kopecký protiv Slovačke* (GC), br. 44912/98, stav 52, ECHR 2004-IX).

2. Primjena gore navedenih principa na ovaj konkretni predmet

214. Sud konstatuje da ovaj predmet pokreće preliminarna pitanja primjenjivosti člana 1 Protokola br. 1 Konvencije na činjenice ovog predmeta. Sud konstatuje da strane imaju dijametralno suprotna mišljenja o ovoj stvari, naročito o statusu humanog embriona *in vitro*.

215. Sud smatra, međutim, da nije neophodno ispitati ovdje osjetljiva i kontroverzna pitanja o tome kada počinje ljudski život jer član 2 Konvencije nije u pitanju u ovom konkretnom predmetu. Što se tiče člana 1 Protokola br. 1, Sud smatra da se on ne može primijeniti na ovaj konkretni predmet. Uzevši u obzir ekonomsko i materijalno područje djelovanja tog člana, humani embrioni ne mogu da se svedu na "imovinu" u okviru značenja te odredbe.

216. Pošto član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju ne može da se primijeni na ovaj predmet, ovaj dio predstavke mora se odbiti kao nespojiv *ratione materiae* sa odredbama Konvencije, u skladu sa članom 35 stavovi 3 i 4.

IZ NAVEDENIH RAZLOGA, SUD

1. *Odbacuje*, jednoglasno, prigovor koji je podnijela Vlada da nisu iscrpljeni domaći pravni lijekovi;
2. *Odbacuje*, većinom glasova, prigovor koji je podnijela Vlada na osnovu kašnjenja u podnošenju predstavke;
2. *Odbacuje*, većinom glasova, prigovor koji je podnijela Vlada na osnovu toga što podnositeljka predstavke nema status žrtve;
4. *Proglašava*, većinom glasova, predstavku prihvatljivom u odnosu na pritužbe koje se baziraju na članu 8 Konvencije;
5. *Proglašava*, jednoglasno, predstavku neprihvatljivom u odnosu na pritužbe koje se baziraju na članu 1 Protokola br. 1 Konvencije;
6. *nalazi, sa šesnaest glasova naprema jedan, da nije došlo do povrede člana 8 Konvencije;*

Presuda je sačinjena na francuskom i engleskom jeziku i izrečena na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strazburu dana 27. avgusta 2015. godine

Johan Callewaert Dean Spielmann Zamjenik sekretara Predsjednik

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, prilog ovoj presudi čine sljedeća zasebna mišljenja:

- (e) saglasno mišljenje sudije Pinto de Albuquerque;
- (a) saglasno mišljenje sudije Dedov;
- (c) zajedničko, dijelom saglasno mišljenje sudija Casadevall, Raimondi, Berro, Nicolaou i Dedov;
- (d) zajedničko, dijelom izdvojeno mišljenje sudija Casadevall, Ziemele, Power-Forde, De Gaetano i Yudkivska;
- (c) dijelom izdvojeno mišljenje sudije Nicolaou;
- (c) izdvojeno mišljenje sudije Sajo;

D.S.
J.C.

“Zasebna mišljenja nisu prevedena, ali se nalaze u zvaničnim verzijama presude na engleskom i/ili francuskom jeziku koje se mogu pronaći u bazi sudske prakse Suda HUDOC.”

© Savjet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2016. godina.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod urađen je uz pomoć Fonda za ljudska prava Savjeta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). On nije obavezujući za Sud i Sud ne preuzima odgovornost za njegov kvalitet. Prevod se može preuzeti sa baze podataka o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili sa bilo koje druge baze podataka kojoj ga je Sud dostavio. Prevod se može reprodukovati za nekomercijalne svrhe pod uslovom da se navede puni naziv predmeta, sa gore navedenom izjavom o autorskim pravima i pominjanjem Fonda za ljudska prava. Ukoliko je namjera da se bilo koji dio ovog prevoda upotrijebi za komercijalne svrhe, molimo vas da se obratite na adresu publishing@echr.coe.int

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2016

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2016

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.